

સદગત્ ભટ મોતીરામ વેણીરામના સ્મરણાર્થે

પરોપકારઃ પુણ્યાય પાપાય પરપીડનમ્।

થ

છનેશ્વર સુરિકૃત.

૧૪૨

શ્રી ઉપદેશ રત્નકોષ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યાં.

કીરપાશંકર મોતીરામ ભટ.

૬. સાબરકાંઠા બોર્ડિંગ હાઈવે મુખ્યદોવી-મુખર્જી.

પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૮૧.

ક્રિમલ સરકાર.

૯૪૨ ઉત્તમ ગુણનો પ્રચાર એ પ્રથમના સદુપયોગ એ

૧૨૦૫૬

ઉત્તમ નીતીમય પુસ્તકોનું વાંચન તમારા પર ઉત્તમ
અસર કરી તમને સન્માર્ગે દોરી જશે.

આ પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું

કીરપાશંકર મોતીરામ ભટ.

સેવાશ્રી યોડીંગ હાઉસ મમ્માદેવી-મુંબઈ નં ૨

જામદાવી

૧૨૦૬૬

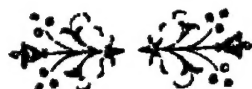
૫૩૯:૫૨

ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સંગ્રહ

ટપાલ ખર્ચ માટે ૦-૧-૦ ની ટીકીટ બીડી મંગાવવું.

બહોર લાયબ્રેરી કે ધાર્મિક સંસ્થા માટે માત્ર પોસ્ટ કાર્ડ
લખી મંગાવવું

ભાવ વગરની સો વધની ભક્તિ કરતા હૃદયના મધ્યા
ભાવ સાથેની ચોક્કસ દિવસની ભક્તિ ઉત્તમ ફળ
આપી શકે છે

મુશ્કેલીમયકાળમાં આવેલા શ્રી “હરી-હર” પ્રી પ્રેમમાં
હરીલાલ મગનલાલે લખી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૦૫૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ઉપદેશ રત્નડોષ

વિષય પૃથ્વી

પ્રકાશકના બે બોલ.

જ્ઞાન પ્રેમી સર્જનો;

આ પુસ્તક સ ૧૯૮૦ના શ્રાવણ માસમા ભાઈશ્રી 'આનંદે' મારા હાથમા આપ્યું અને ત્યાર પછીના તેઓના સદુપદેશથી આવા જ્ઞાન તરફ મારો પ્રેમ વધ્યો આખરે તે પ્રમ એટલે સુધી વધ્યો કે જેને લઈને આ પુસ્તક મારા પીતાશ્રીના સ્મરણાર્થે પ્રસિધ્ધ કરવાની મારી ઇચ્છા થઈ ઇચ્છા દબાઈ જાત પણ પુસ્તકની છપાઈ વીગેરે જાણતો ઉપર પોતે ધ્યાન આપવાનું કબુલ્યું અને તે પ્રમાણે ધ્યાન આપી કાર્ય પરીપુણ કર્યું તેના માટે તેમનો અત્રે જેટલો આભાર માનું તેટલો ઓછો છે

આ પુસ્તક છપાવવાની રજા આપવા માટે તેના ભાષાતર કર્તા શ્રીયુત્તમભાઈ નથુભાઈ દોશી બી એ તથા પ્રસિધ્ધ કર્તા શા મોતીલાલનગીનદાસનો આભારમાનું છું

સ્મરણાર્થે હોવાથી આ પુસ્તક સીલકમા હશે ત્યાં સુધી વિના મુદ્રે અપાશે પરંતુ બહારગામથી મગાવનારે પોસ્ટ ખર્ચ માટે ૦—૧—૦ ની પોસ્ટની ટીકીટ મોકલવાની કૃપા કરવી

આ પુસ્તક વિના મુદ્રે મળે છે તેથીજ માત્ર મ ગાવી લેવું એ યોગ્ય નથી પણ તે શાંતિથી વાંચી મનન કરી તેનો બને તેટલો સદુપયોગ કરવા પ્રયત્ન થશે તો પ્રકાશક પોતાના ઉદ્દેશને સફળ થએલો માનશે

લી સેવક,

વિક્રમ સવત ૧૯૮૦ } ભટ કીરપાશંકર મોતીરામ.
દ્વિતીય આગલોડ.

બોધ વચનો.

સુખી થવાના માર્ગ.

કોઈની નિન્દા ન કરો, કોઈને દુખ, કે ત્રાસ ન આપો, અપકાર પર ઉપકાર કરી કોઈની શાંતિથી છતો. દુખ દેનારને ધન્યવાદ આપો, તમારા પર દ્વેષ રાખે તેના પર પ્રેમ રાખો, બીજાના સુખને ખાતર દુખ વેઠતા શીખો, કોઈપણ સારૂ કામ સુલભતવી ન રાખતા તુરંતજ કરી દ્યો તમને મળતી હરેક પળેપળનો સદુપયોગ કરતા થાઓ, આરિત્ર્ય, વર્તન, તથા અત કરણ સારૂ રાખો કોઈનું પણ ભુકું ન વિચારો, સર્વ જગત્નું કલ્યાણ ચાહો.

કોઈપણ સંજોગમાં કોઈ ન કરના શાંતિથી વર્તો જેમ બને તેમ શાંતિ અને સંતોષ રાખતા થાઓ, દુખને પ્રસંગે ગભરાઈ ન જતાં તે આપણા કર્મનુજ ફળ છે એમ માની ધીરજથી સહન કરો.

ॐ

પિતાજી'

તમારો

પ્રેમ

કેમ

બુલું.

ॐ

ॐ

પિતાજી'

તમારો

હિપકારો

કેમ

બુલું

ॐ

ભટ મોતીલાલ વેણીરામ.

જન્મ
સવત ૧૯૧૯ }

{ સ્વર્ગવાસ
સવત ૧૯૭૯

પુણ્ય પીતાશ્રી:—

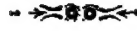
આપશ્રીના મારા પ્રત્યેના અનેક ઉપકારોનો અશ
માત્ર પણ બદલો મારાથી વાળી શકાય તેમ નથી. છતાં
સમુદ્રમાં એક બિન્દુ સમાન આ મારી પ્રભુ પ્રેરીત પ્રવૃ-
ત્તિથી આપના આત્માને શાંતિ થશે તો-આપના શુભ
આશીર્વાદ રૂપ તે શાંતિમાત્ર એક બિન્દુ પણ મને
અખડ સુખ, શાંતિ, સતોષ અને આનંદ આપના
સમર્થ થશે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા સાથે આ નાનકડું પુસ્તક
આપને અર્પણ કરૂં છું

હું છું

આપનો નાનો બાળ

“ કીરપાશંકર. ”

બે બેલ.

જ્ઞાન પ્રેમી બધુઓ.

શ્રી જીનેશ્વર મૂરિકૃત આ ઉપદેશ રત્નકોષ અમદાવાદવાળા શ્રીચુત મણિલાલ નથુભાઈ દોશી ખી એ એમણે વિવેચન સાથે ભાષાતર કરી ત્યાનાજ એક સખી ગૃહસ્થ શાહ મોતીલાલ નગીનદાસે પોતાના સદગત્ પત્નિ વિમળાના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કર્યું હતું તેમા સમાવેલા ઉત્તમ બોધનો વધુ પ્રચાર કરવા માટે પોતાના પિતાશ્રીના સ્મરણાર્થે ભાઈ કીરપાશકર મોતીરામે નકલ ૧૦૦૦ મફત વહેચવા છપવી છે ઉત્તમ જ્ઞાનને ઓળખી લઈ તેનો પ્રચાર કરવા આવા અનેક જગ્યાસુ બધુઓ બહાર પડે તો સત્ય, ન્યાય નીતિ શાંતિ સતોષ, દયા ક્ષમા પરોપકાર અહિંસા જેવા ઉત્તમ સિદ્ધાન્તોનું પાલન વધુ પ્રમાણમા થતું જાય અને અનેક જીવો એવા જ્ઞાન દ્વારા મન્માર્ગે ચઢી શકે એમા શક્ય નથી ધન્ય છે એ જ્ઞાન પ્રેમી બધુને

આનંદ.

ઉપદેશ રત્નકોશ.

ઉવપસરચણકોશ નાસિઅનીસેસલોગદોગચં ॥

ઉવપસરચણમાલ લુચ્છં નમિઝ્ઞ જીરજિજ ॥૧॥

અર્થ—મમસ્ત લોકના દરિદ્રો નાશ કરનાર શ્રી વીર ભગવાનને નમસ્કાર કરીને ઉપદેશરૂપ રત્નની માળામાળા ઉપદેશ રત્નકોશ નામનો ગ્રંથ કહીશ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ગ્રંથકર્તા વિદ્ય વિનાશના હેતુથી વીર ભગવાનને નમસ્કાર કરી ભગવાચરણ કરે છે ગ્રંથનો હેતુ જગત્ માત્રના અંધોનુ દુષ્કર કરાવે છે, અને ગ્રંથનો વિષય જગતના અંધોને ઉપર જણાવેનો હેતુ પાદ પાડવાને ઉપદેશ આપવાનો છે માળા જેમ કદમા ધારણ કરવામા આવે તેમ આ ઉપદેશરૂપ રત્નની માળા હૃદયમા ધારણ કરી મનુષ્ય થતે તો આત્મલિપિ સાધી શકે, એમ ગ્રંથકાર જણાવે છે ગ્રંથકર્તા દ્વંદ્વા ધર્મ રહસ્ય સમગ્રવે છે

જીવદયાહ રમિઝ્ઞહ્ રંદિયવગ્ગો વમિઝ્ઞહ્ સયા વિ ॥

સચ ચેવ ચચિઝ્ઞહ્ ધમ્મસ્સ રહસ્સમિજમેવ ॥૨॥

અર્થ—શ્રવણ કરી, સર્વદા હિંદ્રિયોના સમુદ્ધને દમવો, અને સત્ય બોલવું, આજ (દ્રાણુમા) ધર્મ રહસ્ય છે ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—મનુષ્યો આ રાત્રય સમજે, અને તે પ્રમાણે આવે, તો થોડા સમયમા પોતાના આત્માની ઉત્તિ કરી શકે. અહિંસા પ્રમેધર્મ એ ઉત્તમ સત્ત છે, મન, વચન અને ક્રિયાથી કોઈ પણ પ્રાણીનો દોહ ન થાય, તેનું નામ અહિંસા-દયા. કેવળ પ્રાણીપર અનુકંપા કરવી, તેનું નામજ દયા ન કહેવાય પણ દયાનો અર્થ વિશાળ છે. સર્વ જીવના પ્રાણી મનુષ્ય તેમજ દોર પ્રત્યે મનથી ખુર ન

ધૃત્યુ, વચનથી બહુ ન બોલવું, અને કાર્યથી અનિષ્ટ ન કરવું, તેનું નામ દયા બળી શકાય જોડેથી અશે તે રીતે ચક્રાય તેડેથી અશે લાભ છે પણ આ ઉપર જણાવેલી દયાની વ્યાખ્યા ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે સર્વ પ્રાણીઓના આત્મા સરખા છે દરેકને મરણનો ભય લાગે છે માટે કોઈ પણ પ્રાણીનો વિનાશ ન કરવો તેમજ તેના જીવને જીવી દૂખ થાય તેવું કાર્ય પણ ન કરવું. બીજી ઇન્દ્રિય નિમ્મલ કરવો. આ શરીર તેમજ ઇન્દ્રિયો એ આત્મા નથી પણ આ સસારમાં આત્માને અનુભવ નેપવવાના સાધન છે તે આકરણ છે માટે ચક્રર શેઠના કમળમાં રહે તે માટે ઇન્દ્રિયના નિમ્મલની જરૂર છે જગતમાં જે જે દુષ્ટ આચરણ થાય છે, તેમાં ધણાખરા ઇન્દ્રિયોની રસતવનાને લીધે છે ઇન્દ્રિયો અનને નશ નહિ રહેતા વિષય બળી દોડે છે, મન પણ તે તરફ ધમકાય છે અને પરિણામ એ આવે છે કે, આપણે તે ઇન્દ્રિયોના ગુનામ બીજીએ છીએ અને ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિને અર્થે સર્વ પ્રકારના ઉચ્ચ વિચારો તેમજ નીતિના સિદ્ધાન્તો તથા દેવામાં આવે છે માટે મુશ્કેલી તેમજ પ્રેમજન ગાણી તેમનો નિરોધ કરતા રીખવું જોઈએ ત્રીજી મામત સત્ય બોલવા સત્યની છે ઉપદેશ બહુ અમુદ્ય છે, પણ તે પ્રમાણે ચલવું સુકર નથી મનુષ્યમાં રહેલી લોભત્રિતિ તેમજ જગતના કાલ્પિક વિચારોની લાજસા મનુષ્યના હૃદયમાં એટલું સામ્રાજ્ય ભોગવે છે કે તેને વશ થઈ મનુષ્ય અસત્ય બોલતા જરાપણ આચકા ખાતા નથી. પણ ત્યારે આત્માનો સ્વભાવ શુ છે, અને અસત્ય બોલવાથી મન કેવી રીતે મતીન થઈ આત્માના શુદ્ધ પ્રકાશને અહણ કરતા અટકે છે તેનો ખ્યાલ આવે છે, ત્યારે અસત્ય માર્ગ તરફથી વિમુખ થવાય છે માટે આત્મશુદ્ધિને ધૃત્યુના દરેક તત્વાભિલાષી પુરુષને આ ત્રણ બ મનો ધ્યાનમાં રાખવાની બજાવણ છે દયા કરવાથી આત્માનો આનંદમય સ્વભાવ ખીલશે, હૃદય પ્રેમાળ થશે, ઇન્દ્રિય નિમ્મલથી મનોબળ વધી પામશે, અને આત્મ શક્તિ જગૃત થશે, અને

સત્ય જોતવાથી આત્મા શુદ્ધિપે પ્રકાશશે આ ત્રણ સૂત્રો પ્રમાણેજ પોતાનું જીવન ચલાવે તો થોડા સમયમાં તે મનુષ્ય કેવળ બદલાઈ જઈ, ખીજા મનુષ્યોને અનુકરણ કરવા લાયક આચરણવાળો થયે તો એ નિશચય છે ખીજા પણ હિતકારક વચનો અચકાર જણાવે છે -

સીલ ન હુ સહિજ્જહ ન સર્વસિજ્જહ સમ કુસીલેહિ ॥

ગુહવચ્ચનં ન સ્વલિજ્જહ જહનજ્જહ ધમ્મપરમત્થો ॥૩॥

અર્થ — શિયળ વ્રતનો નિશ્ચયનાથી ભગ ન કરવો, ખરાબ શીખનારાનો સગ ન કરવો, ગુરૂ વચનનો અનાદર ન કરવો, ધર્મનો પરમાર્થ જાણવો ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—શિળ એટલે શુદ્ધાચર પણ જૈન ધર્મના અથવા શીખ ધર્મીવાર કેવળ શીયળ વ્રતને સાર વાપરવામાં આવે છે અને અત્રે પણ તે અર્થે વાપરવામાં આવ્યું હોય એમ લાગે છે શિયળ એ મનુષ્યનું તેમજ સ્ત્રીનું પરમ ભુવણ છે પુરૂષે પોતાની સ્ત્રી સીવાય અન્ય સ્ત્રીઓને મા જોત સમાન ગણવી, અને સ્ત્રીએ પોતાના પતિ સિવાય અન્ય પુરૂષોને બાકા બાપ સમાન ગણવા, તેનું નામ શીળ કહેવાય છે. શીળ વ્રત ભગથી કેહ્યા કફાયદ થાય છે, તેથી ભાગ્યેજ દેહ-અંગણુ દશે ધન જાય, આમરૂ જાય, શરીર શક્તિ નાશ પામે, અનેક પ્રધારના વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય, કોઈ વિશ્વાસ ન રાખે, અને મનની અગવચ્ચ ગિચતી રહે, એ વિગેરે અનેક અનર્થ છે માટે શિયળ વ્રત પાળવું, એ નૈતિક તેમજ ધાર્મિક દરજ્જા છે

ખીજું ખરાબ શીળવાળાની સોજત ન કરવી કારણકે મનુષ્ય તે અનુકરણ કરનાર પ્રાણી છે. જે અન્ય આપણે વાચીએ, જે સજ્જોગમાં આપણે આવી પડીએ, અને જે મનુષ્યની સોજત કરીએ તે સર્વે આપણાપર અસર કરે છે પુસ્તકો અથવા સજ્જોગો અસર કરે, તે કરતા મનુષ્ય વધારે અસર કરી શકે કારણકે તે

ચેતનવાળો છે. જડ વસ્તુ જે અસર કરી શકે તેના કરતા આત્મા આત્માપર વધારે અસર કરી શકે એ નિર્વિવાદજ છે માટે સત્સંગ કરવો, અને સર્વથા દુષ્ટાની સોખતનો ભાગ કરવો. સારા મનુષ્યો તેમના કાર્યથી આપણને સારા કાર્ય કરતા બનાવે છે તેમના ઉપદેશથી આપણુ મન પવિત્ર કરી શુદ્ધ માર્ગે દોરે છે. તેમજ તેમના વિચારો પણ આપણા મન પર અસર કરે છે અને મનને શુદ્ધ બનાવે છે સારા મનુષ્યોની સોખત તો મહા પુણ્યોદય હોય તોજ મળી શકે ધણા મનુષ્યો બહારથી સારા દેખાય છે. પણ જેમ જેમ આપણે વધારે સબધમા આવતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણને તેમના દુર્ગુણોની ખબર પડે છે. માટે કોઈ પણ મનુષ્યની સોખત બાધતા બહુજ વિચાર કરવાની જરૂર છે કારણકે, પાછળથી પરતાવુ ન પડે

ગુરૂ વચનનો અનાદર ન કરવો. વિદ્યા મેળવવાના ત્રણ માર્ગ શાસ્ત્રમા કહેલા છે. ધનથી, વિદ્યાથી, અથવા ગુરૂપાદ સેવાથી વિદ્યા મને ને ત્રણ અનુક્રમે અધમ, મધ્યમ અને ઉત્તમ માર્ગ છે ધન આપી વિદ્યા મેળવવી, એ અધમ માર્ગ છે વિદ્યા આપી વિદ્યા મહેલુ કરવી, એ મધ્યમ માર્ગ છે અને ગુરૂની સેવા કરવી, તેમની પ્રીતિ સપાદન કરી જ્ઞાન મેળવવું, તે ઉત્તમ માર્ગ છે. અને અસહના મહાન પુરૂષો તેજ માર્ગે જ્ઞાન મેળવતા ગુરૂ તરફ ભક્તિ ભાવ રાખવો, અને તેમનું વચન સર્વથા ગાન્ય કરવું, આપણને ક્ષણભર તે વચન વિપરીત લાગે તોપણ ગુરૂના વિશાળ જ્ઞાનમા વિશ્વાસ રાખી વર્તવું. સમય આવે તેનો અર્થ સમજશે. પણ વિશ્વાસ રાખતા પહેલા સદ્ગુરૂની પ્રતીતિ થવી જોઈએ.

કર્મનો પરમાર્થ બાલુવો. કોઈ પણ કાર્ય કરતા પહેલાં તે કરવાનો શો હેતુ છે, તે જાણવું જોઈએ. હેતુ જાણ્યા વિનાની ક્રિયાથી સંચિત લાભ મળી શકતો નથી હેતુ જાણવાથી ખરા દિલથી તેમાં

પ્રકૃતિ થાય છે, અને તે કાર્ય આપણા વર્તન પર પણ અતિશય અસર કરે છે કારણકે તે કાર્ય ભાવથી થાય છે. માટે ધર્મનો પરમાર્થ, એટલે ઉત્કૃષ્ટ અર્થ અથવા રહસ્ય જાણવું આ લેખકનું તો એ નિશ્ચયતાથી માનવું છે કે જ્યાં સુધી જ્ઞાન પ્રમાણે વર્તન ન થાય, ત્યાં સુધી તે જ્ઞાન અનુભવતામાં આવેલુંજ નથી, પણ કેવળ બુદ્ધિનો વિષય છે માટે બુદ્ધિના વિષયમાંથી અતરમાં અનુભવવાને પ્રયત્ન કરવો, તેનુંજ નામ પરમાર્થથી ધર્મનું જ્ઞાન કહી શકાય અને તે અનુભવવા સર્વ દોરાય, એજ આ વિવેચનકારની હૃદયની પ્રાર્થના છે

चबलं न चंकमिज्जइ चिरइज्जइ नेव उल्लङ्गो वेसो ॥

चंकं न पलोइज्जइ रुठा विभणति किं पिसुणा ॥३॥

અર્થ — ચપળતાથી ન ચાલવું, ઉદ્ભટવેશ ધારણ ન કરવો, વાકી દષ્ટિએ ન જોવું એના મનુષ્ય વિષે કોષ્ટ્રે ભરાયેલા આડીયા પણ શું કહી શકે ? અર્થાત્ કાઠજ ના કહી શકે

ચપળતાથી ન ચાલવું. એ ઉપદેશ સામાન્ય લાગે છે પણ તેમાં રહેલો હેતુ સહજ વધારે રિચાર કરતા જણાઇ આવે છે, ચપળપણામાં સીધતાનો રિચાર મુખ્ય હોય છે તે રીતે જલ્દી ચાલવાથી જીવહિંસા થાય છે, ઉતાવળમાં સામું શું આવે છે, અથવા ધરતીપર શું પડ્યું છે, તે જોઇ શકાતું નથી અને પોતાને ઠોકર વાગે છે, અથવા સામા મનુષ્યની સાથે અથડાય છે, અને હાસીને પાત્ર થાય છે ચપળતાનો બીજો અર્થ ચપળતા પણ થાય છે તેવી રીતે ચાલવાનું વર્ણન એક કવિએ આપ્યું છે “ મગરૂરીમાં અમ મરોડે... જેમ ઉંદરડે દારૂ પીધો મસ્તાનો થઇ ડોલેજી ” ચપળતાથી ચાલવાથી એક કહેશે “ એતો વર્ણ પાર થઇ ગયો । એની હોડાજી (ચાલવાની રીત) તો જુઓ ” માટે એક વિરહના ત્યાગ રૂપ આ સામાન્ય ઉપદેશ પણ હિનકારી છે. કારણ પ્રસંગે શીઘ્રતાથી પણ જવું પડે, પણ આ તો સામાન્ય ઉપદેશ છે

ઉદ્ભટવેશ ધારણુ ન કરવો. ઉદ્ભટનો અર્થ સુદર આકર્ષક, ઉત્કૃષ્ટ એવો અર્થ થાય છે આ ઉપરથી એમ ન સમજવાનું કે સારો પોશાક ન પહેરવો પણ પોતાની શક્તિ નહિ છતાં, પોતાને જે ઉચિત નથી, તેવો પોશાક ધારણુ કરવાથી ખગ્ન્ય વધારે થાય છે, અને લોકોમાં નિંદા પાત્ર થવાય છે ઉદ્ભટવેશ કેવળ જુગડા લતામાંજ મમાનો નથી, પણ શરીરને શણગારવું, વાળ ઝાળવા, તેલ ચુનાલ લગાડવા, અત્તર છાટવા, માથે છોગા (ગુચ્છા) ધાણવા, એ સર્વનો તેમાં સમાવેશ થાય છે એક કવિએ તેનું વર્ણન કર્યું છે

અગે તેલ દુસેલ લગાવે, માથે છોગા ધાલે છ,
જેબન ધનનું જોર જણાવે, છાતી કાઢી ચાલે છ

તેવો વેપ ધારણુ કરવાથી કાંઈ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી, પણ હાસી થાય છે માટે તેવા લોક વિરુદ્ધ કર્તવ્યનો ત્યાગ કરી પોતાને ઉચિત પોશાક પહેરવો, એજ સામાન્ય ઉપદેશ છે,

વાંકી દષ્ટિએ ન જોવું. એવા ધણુ મનુષ્યો આ જગતમાં જોવામાં આવે છે કે જેઓ હમેશા વક્રદષ્ટિથીજ જોતા હોય છે તેઓની ચક્ષુ રમ્ય આકૃતિ તરફ ઝટ આકર્ષાય છે અને સર્વે જોઈ હોય તો તે મધ્યેથી પણ વક્રદષ્ટિએ તે રમ્ય આકૃતિ નિહાળે છે પણ ખીજા મનુષ્યોની દષ્ટિ જો તેની નજરપર પડી તો તેઓને તેની માનસિક સ્થિતિ અને કટાક્ષની ખમર પડે છે, અને પંછી તે શરમાઈ જાય છે, માટે વક્રદષ્ટિ જે કામ વિકારના સાધન તેમજ કારણભૂત છે, તેનો ત્યાગ કરવો વાકી દષ્ટિએ ન જોવું, તે ઉપરથી એમ પણ અનુમાન થાય છે કે માનસિક દષ્ટિ પણ સરળ હોવી જોઈએ, અથવા સમ્યગ દ્રષ્ટિ રાખી વર્તવું, પણ ફૂડપટ કરવું નહિ મન્યસ્થાને સ્થાય પ્રાપ્ત કરતા શિખવું

ઉપર જણાવેલા ત્રણ નિંદાના સ્થાન છે. જે મનુષ્ય તેનો ત્યાગ કરી વર્તે છે, તેને ચાડીયા પણ કહી શકતા નથી. ચાડીયા મનુ-

બોનો સમાવ અહર્નિશ ખીખના દોપ તિરીક્ષણ કરવાનો હોય છે તેવા મનુષ્યો પારકાના છિદ્ર જોઈ, ખીખ આગળ તેમને પ્રકાશીઆનદ માને છે, તેવા ચાડીઆઓ, નિદાખોરો કોધે ભરાયા હોય, તે છતાં પણ ઉપર જણાવેલા ગુણગાળા મનુષ્યમાથી કાઢ પણ છિદ્ર શોધી શકતા નથી જ્યાં નિર્મળતા હોય ત્યાં ખીખ તેનો આમ લેઈ શકે, માટે કોઈ પણ પ્રકારની નિર્મળતા ન રાખતા ઉચિત વ્યાપારમાં પ્રવર્તન કરવું

નિયમિજ્જહ નિયમીહા અવિઆરિઅ નેવ કિજ્જમ્મ કજ્જ ॥
ન કુલક્કમો અલુપ્પહ કુવિઓ કિં કુણ્ણ કલિકાલો ॥

અર્થ—પોતાની જીવિતને નીચમમાં રાખવી, અવિચારી કાર્ય ન કરવું, કુળાચારનો નાશ ન કરવો તેના મનુષ્યને કોપ પામેનો કમિયુગ પણ નુ કરી શકે ? ૫

અમૃત અથવા જેર જીવમાં રહેતું છે તેજ જીવ મિત્રતા કરાવે છે, તેજ જીવ શત્રુતા કરાવે છે જીવમાં વસીકરણ રહેતું છે, જીવમાં મિત્રતા તોડવાના કારણો સમયેલા છે “ જ્યારે મનુષ્ય જન્મે છે, ત્યારે મોંમાં કુવાડો લેઈને જન્મે છે, ખીખતુ ભૂડુ બોલી મનુષ્ય તે કુહાડાવતી પોતાનોજ નાશ કરે છે, જ્યારે કોધે ભરાયો હોય, ત્યારે તો સર્વથા મૌનવ્રત ધારણ કરવું કારણકે તે સમયમાં એવા શબ્દો બોલી જવાય છે કે જેથી આખી જીવગી સુધી તે વચન સાંતે છે શસ્ત્રનો ધા ઝટ રૂઝાય છે, પણ વચનનો કારી ધા તો જીવગી પર્થન રૂઝાતો નથી માટે બોલતા પહેલાં વિચાર કરો બાપાશુદ્ધિ રાખતા શિખો, કે જેથી જીવન સર્વથા પ્રિય થઈ પડે

અવિચારી કાર્ય ન કરવું—આ જગતમાં જે અનર્થ થાય છે, તેમાંના ધણાખરા અવિચારને લીધેજ થાય છે ધણા મનુષ્યો કાર્ય કર્યા પછી તેનું અનિષ્ટ પરિણામ આવશે એમ ધારીને નીચે પ્રમાણે બોલે છે. “ જો મેં વિચાર કર્યો હોય તો હું કદી તે કાર્ય કરત નહિ. જો મેં

જરા પણ વિચાર કર્યો હોત તો હું કદાપિ તે રીતે વર્તી નહિ જો મે
એક લાલુભર પણ વિચાર કર્યો હોત તો તે મર્મતા ભરેલો શબ્દ હું
ઉચ્ચારત નહિ, અને તે અમલ્ય કાર્ય કદી પણ આચરત નહિ ” માટે
જો બાળપણથીજ વિચાર કર્યા સિવાય કાર્ય નહિ કરવાને તમારી જાતને
કેળવો, તો શરીર તેની મેજે મનને અનુસરતા શીખશે અને અવિચારી
પણુ રીત નાશ પામશે જૈન ધર્મ શાસ્ત્રોમા કહેના ચૈત્ર નિયમો આ
પણુ એક ઉદ્દેશ છે તેથી કરી મનુષ્યને દરેક કાર્ય કરતા વિચાર આવે
છે અમુક કાર્ય કરવાથી મારા નીચમનો ભગ તો નહિ થાય, તે
વિચાર તેને અવિચારી કાર્ય કરતા અટકાવે છે આ પ્રમાણે પંડેરી ટેવ
મોટપણે બહુજ ઉપયોગી થઈ પડે છે

કુળાચારનો લોપ ન કરવો—એ પણ સામાન્યદિત શિક્ષા છે,
કુળના આચાર વિચાર મદ પુરોગોએ અનુભવથી, હદાપણથી તેમજ
વિવેકબુદ્ધિથી આધેના હોય છે માટે તેનો અતિદુર કરતા અથવા તો
બદલના પડેલા મહુજ વિચાર કરવાની આનંદકતા છે નહિ અહિયુ કરતા
પહેલા જૂનાનો મહુજ વિચાર કરવો, તેમા જ્યારે ખામાજ લાગે, ત્યારે
ભયે તેનો ત્યાગ કરવામા આવે, પણ નવા તેમજ જૂના ગીનાજના
ગુણ દોષનુ પરિપૂર્ણ વિવેચન કરી કાર્ત્ત પણ અહિયુ ધરવુ, અથવા
છોડવુ એજ ઉચિત છે કાલિદાસ કવિએ કંઈ એ કે જુનુ એટલુજ
સાર, અને નહિ એટલુ પાટુ, એમ કહી શાય નહિ મૂઠ મનુષ્યો
ગાડગીઆ પ્રસાદી માફક પીત્તની બુદ્ધિથી દોરાધ જાય છે, પણ સત
પુરશે તો પરિક્ષા કરી અન્નેમાથી એકને અહિયુ કરે છે ”

કુળાચાર વિરૂદ્ધ ન વર્તવુ, એ પણ દિતશિક્ષાનો તેમા સમાવજ
થાય છે જે કુળના આચાર વિચાર હોય તેથી વિરૂદ્ધ વર્તવાથી કુટું
બમા કનેશ થાય છે, અને ભોક્ષોમા નિદા થાય છે, આખરે જાય છે,
અને લાલ તો મગનો નથી માટે કુળાચાર વિરૂદ્ધ વર્તનનો ત્યાગ કરવો,
એજ દિતશિક્ષા છે

જે આ પ્રમાણે ચિત્તેકર્મ અને વિચાર કરીને ચાલે છે, તેને કોઈ બરાબેનો કલિયુગ પણ કશું કરી શકતો નથી. કલિયુગ તેની જીભાદ્વારા અપશબ્દ બોલતો અને કનક ઉત્તર કરાવી શકે, અથવા અનર્થ કરાવે, તેમજ અવિચારી કાર્ય કરવાનું શીખતો અશુદ્ધ માર્ગ દોરે, અથવા શુદ્ધ કુળાચારો લોપ કરતો ખોટી પ્રતિષ્ઠા તરફ દોરે, પણ જેની જીભા નિયમમાં છે જે અવિચારી કાર્ય કરતો નથી, અને કુળાચાર વિરુદ્ધ વર્તતો નથી, તેમાં કલિયુગ પ્રવેશ પામી શકે નહિ, અને ત્યાં ફાંસી શકે પણ નહિ.

**ममं न उलबिज्जह कस्सवि आल न विज्जह कया वि ॥
कोवि न उक्कोमिज्जह सज्जनमग्गो इमो दुग्गो ॥६॥**

અર્થ —કોઈને મર્મ વચન ન કહેતું, કોઈને કદાપિ આળ (કલક) ન દેતું, કોઈનો આકોશ કંઈ નહિ, આ સન્નતોનો માર્ગ દુર્ધટ છે.

ભાવાર્થ —આ જે શબ્દાર્થ છે તે પરથી જણાય છે કે તેમાં વર્ણવેલા ત્રણે ગુણો વાળીને લગતા છે, જીમ્મ સાકર તથા ઝેર પણ વમે છે. માટે એવી રીતે બોલવું કે જેથી સામા મનુષ્યની પ્રીતિ સંપાદન થાય, અહીંયા પ્રતિષેધ માર્ગ મનાતો કેવું ન બોલવું તે પર લક્ષ આપેનું છે.

કેઈ પણ મનુષ્યને મર્મવચન ન કહેતું, જેથી સામા મનુષ્યના હૃદયને પગિનાપ ઉપજે તેનું વચન તે માર્મિક કહેવાય અને તેવું વચન કહેવાથી તેને અહમ્ દુઃખ નામે છે, અને કોઈવાર મનુષ્યો તેવું વચન સહન નહિ કરી શકતાથી આત્મચાત પણ કરે છે, હૃદયને અસર કરી તેમાં ગ્વાનિ ઉપજાવે તેનું માર્મિક વચન બોલતા પહેલાં બહુજ વિચારતો જરૂર છે. કોઈનો દોષ હોય છતાં બર સભામાં તે દોષને માર્મિક વચનથી પ્રકટ કરવામાં આવે તો તે સમયે તે મનુષ્યને જમીન માગ આપે તો સાફ તેવા વિચાર આવશે, તે લોકોમાં પ્રતિષ્ઠા ખોવા કરતાં

મરણને વધારે પસંદ કરશે. માટે સહસાતકારે કદાપિ કોઇના છિદ્ર બાંધના દેખના ઉઘાડા કરવા નહિ કીર્તિ એ મનુષ્યને જીવ કરતા પણ પ્રિય છે અને કીર્તિ વગરના જીવન કરતા મરણ એ વધારે પસંદ કરે છે.

કોઇને ખોટું કલક દેવું નહિ, જ્યાં સુધી આપણને દોષની બગે-બર ખમર પડી નથી, જ્યાં સુધી તેજ મનુષ્યે તે દોષ કર્યો છે એની પછી ખાતરી થઇ નથી ત્યાં સુધી કર્ણ પર પરાયણ વાન સામગ્રી કોઇને આળ (કલક) દેવું તેના જેવું ખોટું દુષ્ટ કાર્ય બીજું નથી તે તો મોટામા મોટી ચોરી છે તમે તેની કીર્તિ ખ્યાતિ જે પ્રાણુઓ પણ અધિક છે તેની ચોરી કરો છો. માટે કોઇના માથે પણ દોષારોપણ કરતા બહુજ વિચાર કરજો કે પાશ્વળથી પરતાવું ન પડે.

દમયન્તીને માથે જ્યારે ચંદનહાર ચોર્યાનું કલક આવ્યું હતું તે વખતની તેની સ્થિતિનો વિચાર કરો તેમજ તમારા પર કાંઈ ખોટું આળ મુકે તે વખતની તમારી સ્થિતિ કેવી થાય તેનો કલ્પના શક્તિ વડે ખ્યાલ લાવો અને પછી તપને જણાવો કે આજ જેવું ખોટું દૂષણ નથી ઇનિહાસમા વાચીએ છીએ, તેમજ પત્રોમા આવતી ખબરો પરથી જણાય છે કે પોતાને માથે આવેલા કનકમાથી બચવાનો માર્ગ નહિ જડતા ધણાક આપધાત કરે છે, માટે આવા અનિષ્ટ પરિણામ જેમા રહ્યા છે તેવું કલક છતાં દેખે પણ ન મુકવું તો દોષ નહિ છતાં તો મુકનાની વાતજ કેવી ? તથા કોઇનો આક્રોશ ન કરવો, ઝેટલે કોઇની સાથે કે યુક્ત વચનથી બોલવું નહિ તેમા તેના જીવને ખેદ થાય છે, અને તમા કાંઈ પણ લાભ પ્રાપ્ત થતો નથી કોઈ વચનો બોલના ગમે તેવું બોલાઈ જાય છે માટે જીવને નિયમમા રાખી, મનપર જય મેળવી સર્વદા પ્રિય અને દિતકારી વચન બોલવું કે જેથી ઉભયને લાભ થાય પણ જેથી બીજાનું અપ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તેવી પારકી નિંદા કરી નહિ, અથવા કોઈમા આવડી ગમે તેવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરવો નહિ સંજ્ઞાનો તે માર્ગ દિનારૂપ છે તેને કાંઈ ભેદી શકે નહિ.

સલ્લસ્ત ઉવયરિજ્ઞ ન પમ્હસિજ્ઞ પરસ્ત ઉવયારો ।
વિહલ અવલલિજ્ઞ ઉવપસો ઇસ વિડસાળ ॥૭૥॥

અર્થ—સર્વ પ્રત્યે ઉપકાર કરવો, બીજાનો ઉપકાર વિચારવો નહિ દુ ખીને અનુલબ્ધ આપવું, એજ વિદ્વાનોનો ઉપદેશ છે

ભાવાર્થ—પ્રાણી માત્ર પ્રતિ ઉપકાર કરવો કારણ કે સર્વ આત્મા સરખા છે નાના મોટાનો અનગ પગપકારી પુરૂષો જોતા નથી નહિ મંહરતે જયોત્સ્નાં ચન્દ્રઞ્ચાણ્ડાલવેશ્મનિ ॥

ચંદ્ર આડાળના ધરપરથી પોતાનો પ્રકાશ જેથી લેતો નથી તે તો સર્વત્ર પ્રકાશે છે, તેજ પ્રમાણે ગુણી અથવા અવગુણીની અપેક્ષા રાખ્યા સિવાય, અથવા સામો મનુષ્ય મારાપર પ્રત્યુપકાર કરશે કે કેમ તે કદપના મનમાં લાવ્યા સિવાય ઉપકાર કરવો જે મનુષ્ય કરેલા ઉપકારનો બદલો વાળે છે તેમાં તો શું તેણે મોટું કાર્ય કર્યું ? પણ અપકારને બદલે ઉપકાર કરે છે, ભુડાને બદલે સાર કરે છે, અથવા દ્રોષને બદલે પ્રેમ કરે છે, તેજ ખરેખરો સાદું પુરૂષ કહી શકાય બીજા મનુષ્યે પોતાનો કરેલો ઉપકાર કદી વિસારવો નહીં જે મનુષ્ય તે ભુવે છે તે કૃતક્રી કહેવાય છે તેના જેવું બીજું મોટું પાપ એકે નથી કોઈએ આપણને કિંચિત્ પણ ઉપકાર કર્યો હોય તો જરા પણ ભુલવો નહિ દ્રષ્ટાન્ત તરીકે કોઈએ આપણને એક શબ્દ શીખવ્યો હોય, કોઈએ એક ઉપદેશનું વચન કહ્યું હોય, અથવા આપણી ગરીમ સ્થિતિમાં થોડું પણ ધન આપી આપણને સહાય કરી હોય તો મોટા થયે એટલે જરા વધારે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યારે અથવા વધારે ધન મળે ત્યારે તેમને વિસારી મુકવા એ કોઈ પણ રીતે ઉચિત ગણાય નહિ તે વખતની તમારી સ્થિતિનો વિચાર લાવો, અને તે મનુષ્યે કરેલા ઉપકારનો ખ્યાલ લાવો, અને પછી તે ઉપકાર ભુલી જવો તે કેવું મોટું પાપ છે તેની કાંઈક ઝાંખી તમને આવશે. માતા પિતાનો, ગુરૂનો, અને

આશ્ચર્યાનુ સાધન પુર પાડનારના ઉપકારનો અદ્વૈતો કોઇ પણ રીતે વળી શકે તેમ નથી, આપણે તેના અદ્વૈતામા જોટલું કરીએ તેટલું ઓછું

વળી દીન પુરુષનો ઉદ્ધાર કરવો. ગરીબ મનુષ્યોને દુખી દેખી હૃદય પીગળવું જોઇએ કારણ કે સર્વ આત્માઓ સરખાજ છે, તુ તેવી સ્થિતિમા હોય તો તને કેવું લાગે એવો વિચાર કરી દીન પુરુષપર દયા લાવી નેને આયમનરૂપ થવું, પોતાની શક્તિ પમાણે તેને મદદ કરવી, ધન ન હોય તો શબ્દથી પણ દિલાઓ આપી તેનું દુખ દુર કરવા બનતો પ્રયત્ન કરવો વળી જેઓ આત્મશક્તિની અપેક્ષાએ દીન છે તેમનો પણ ઉદ્ધાર કરવો એટલે જો પોતે જ્ઞાનમા સદ્ગુણમા, આત્મશક્તિમા આગળ વધેનો હોય તો અજ્ઞાનીને મદ્બોધ આપી શુદ્ધ માગે ચઢાવવો એ પણ તેનું કર્તવ્ય છે જ્ઞાન ગર્વ માટે નહિ પણ સ્વપરના બોધ માટે છે તે ભુલી નહિ જઇ યથાશક્તિ બીજાને બોધ આપવો, પોતાથી મૂર્ખની માફક પ્રકાશ ન આપી શકાય તો તારાની માફક ચમકીને પણ અજ્ઞાનરૂપી અધમરમા ફાફા મારતા મુસાફરને મિત્રા માર્ગ તરફ દોરવારૂપ કર્તવ્ય અમ્ભવવું

કારણ કે દરેક મનુષ્યને એવા મનુષ્ય મળી આવશે કે જે પોતાના કરતા પણ હલકી સ્થિતિમા હોય, તો તેવાને ને મદદ કરી શકે આવશે ઉપદેશ વિદ્વાનોનો છે જેઓએ વિદ્યા સ પાઠન કરી અનુભવ મેળવ્યો છે, તેવા મહાન પુરુષો ઉપર પ્રમાણે જણાવે છે.

કો વિ ન અપ્મત્થિજ્ઞ કિજ્ઞ કત્ત્સ વિ ન પત્થણામક્કો ।

દીર્ઘં ન ચ જપિજ્ઞ જીવીજ્ઞ જાણલીઅલોપ ॥૮॥

અર્થ — કોઇની અભ્યર્થના-પ્રાર્થના કરવી નહિ કોઇની પ્રાર્થનાનો ભગ ન કરવો, વળી દીન વચન બોલવું નહિ જીવન પર્યન્ત ઉપરના નિયમો પાળવા

ભાવાર્થ — કોઈની પ્રાર્થના નહિ કરી આ સ્વતંત્ર ઉદ્દેશ એમ જણાય છે કે પોતાની શક્તિમાં વિશ્વાસ રાખતા શિખરુ વારે ધરીએ ખીજનાપર આધાર રાખવો નહિ આત્મા અનંત શક્તિવાળો છે તે પોતાની શક્તિના ત્રણ ભુવનને ચલાવવાને સમર્થ છે તેવો આત્મા આપણામાં રહેલો છે, તો પછી શા સાર ખીજની આશાએ ઘેસી રહેતુ, ભર્તૃહરીએ વંદાય શતકમાં કહ્યું છે કે “ અનેક દુર્ગમસ્થાનોથી નિકટ અનેલા પ્રદેશમાં ભમ્યો, પણ કાઈ ફળ મળ્યું નહિ જ્ઞાતિ અને કુળનું ઉચિત અભિમાન પડતું મૂકી, સેવા કરી, તે પણ નિષ્ફળ નીવડી, પરંતુ પછીતા પછીતા કાગડાની પેઠે માનવિનાનું ખાતું દુર્ગતિ અને પાપકર્મપર આધાર મળતી હે તૃષ્ણા ! હજી તને સતોષ વળતો નથી દુષ્ટ લોકોનું આરાધન કરવા જતા તે યોગિના ગર્વિષ્ટ વચન સલા, અતરનું આનું અતરમાં દાખી રાખી, મન ગૂંચ્ય હોવા જતા હસ્યો પણ ખરો, ચિત્તને રોકી રાખ્યું, હસવાને પાત્ર લોકોને પ્રણામ પણ કર્યા હે તું આશા ! હે નિષ્ફળ આશા ! આથી વધારે તું શું નચાવનારી હતી ” સર્વ કાર્ય મનુષ્યથી પોતાનાથી થઈ શકે નહિ આપણા સમાજનું બધારણુજ એવા પ્રકારનું છે કે દરેક મનુષ્યે એક ખીજને સદાય આપવી અને લેવી, તે વિના જનમડળનો વ્યવહાર નહી શકેજ નહિ માટે સદાય માગવી મટે, અથવા પ્રાર્થના કરી પડે તો યોગ્ય મનુષ્યની કરી કાલિદાસે મેઘદૂતમાં કહ્યું છે કે —

યાચ્છા મોષા વરમશ્ચિયુજે નાથમે લલ્લકામા ।

અધમ પુરુષની પ્રાર્થના કરી હોય, અને ઇચ્છિત ફલ મળે તેના કરતા પણ સારા મનુષ્યની પ્રાર્થના કરી હોય, અને તે નિષ્ફળ જાય, તે વધારે સારું. આ ઉપરથી સમજવાનું કે માત્ર પડે તો યોગ્ય પુરુષ પાસેજ માગવું.

કોઈની પ્રાર્થનાનો લાભ કરવો નહિ—આ સ્વતંત્ર જેવું ઉત્તમ આ જમતમાં ખીજુ એકે નથી, પણ તે પ્રમાણે વર્તવું, એ

કાંઈ સહેલું કામ નથી આપણી શક્તિ પ્રમાણે ટાળવું કામ કરી છૂટવું એજ મહાન પુરૂષોનું બપણ છે પરોપકારાય સત્તાં વિમૂલયઃ સારા મનુષ્યોની સપત્તિ પરોપકારમાજ વપગય છે આપણુ એટલુ સામર્થ્ય નથી કે દરેક મનુષ્યની માગણી રીકારીએ માટે તે મનુષ્યની પાત્રતા તેમજ આપણી શક્તિ જેમ્મ તેની માગણી કપ્પુન કરી આ જગતમા એવા ધણા મનુષ્યો માનુષ પડે છે કે જેઓ પોતાનામા જે કાર્ય કરવાનુ સામર્થ્ય ન હોય અથવા અવકાશ ન હોય, તે કરવાને માથે લે છે બીજાને વિશ્વાસ આપે કે, અત્રે પછી તેઓ કાર્ય નિયમિત સમયે કરી શકવા નથી આ પ્રમાણે વિશ્વાસનાન કરે છે તેથી મામા મનુષ્યને ધણીજ દીલગીરી થાય છે પ્રથમથી ના કહેડી એ વધારે ઉત્તમ છે, પણ વિશ્વાસ આપી ક્રેડના સમયમા પોતાની તે કાર્ય કરવાની અશક્તતા ખતાવવી, તેના જેવુ બીજુ મોડુ દૂષણ નથી. વચન આપના પહેલા વિચાર કરો જે શક્તિ ન હોય તો તેજ સમયે ધૈર્યતાથી ના પાડો વચન આપી વિશ્વાસનાન કરવો નહિ

દીન વચન બોલવુ નહિ—મહાન પુરૂષોનુ આ એક ઉત્તમ લક્ષણ છે, - મૂર્ખની પેઠે કહ્ય થતા અસ્ત મમયે એક સરખી વ્રત્તિ ધારણુ કરી શકે છે મૂર્ખ કહ્ય તથા અસ્તના મમયમા સમાન રીતે લાભ દેખાય છે તેજ પ્રમાણે મતપુરૂષો સપત્તિ સમયે ગનિષ્ટ બનતા નથી, અને વિપત્તિના સમયે દીન બનતા નથી, પણ મનની સમાધાનતા જાગરી શકે છે ધન્ય છે એવા મદા પુરૂષોને ! માટે દુખ આવે તોપણ સર્જન પુરૂષો દીન વચન બોલના નથી દુખ આવે તો સહે, બુખે મરવુ પડે તે પસદ કરે, પણ કદાપિ તેઓ પામર પુરૂષો સન્મુખ દીન વચનનો ઉચ્ચાર કરતા નથી, કારણ કે તેઓને પોતાની આત્માની અનત શક્તિમા દૃઢ વિશ્વાસ છે ભર્તૃહરિએ ચાતકની અન્યો-ક્તિથી સર્વ સર્જનોને બોધ આપે છે “ હે ચાતક ! તું સાવધ મનથી મામા, આકાશમા ધણુ વાદળા વમે છે, પણ સર્વે એકસરખા

નથી ફેટલાક વૃષ્ટિ કરી પૃથ્વીને બીજાને છે, ત્યારે ફેટલાક નિર્રથક ગર્જના કરી રહ્યા છે માટે હે પક્ષી ' તુ જોને જીએ, તે સર્વ આગન દીન વચનથી બોલતો નહિ " સર્વ મનુષ્યને જીએ તેના આગળ પોતાની દીનતા દાખવતી, એ કિતમ પુરપતુ લક્ષણ નથી રથના પૈડાની ધરી ઉંચે જાય છે, અને નીચે જાય છે, તેજ પ્રમાણે કર્મના નિયમાનુસાર ચઢતી પડતી દરેક મનુષ્યની ચાલી આવે છે પણ સપતિમા મનુષ્યે બ્રહેકી નહિ જવું તેમ વિપતિમા નિર્માણ બની ન જવું પણ મનની સમાધાનતા સર્વત્ર જાળવવી, આ નિમો જીવન પર્યંત પળા જ મનુષ્યે ઉપર જણાવેલા નિયમોને અનુસરી પોતાનો જીવન બચકાર ગવાવે છે, તે સર્વથા સુખમા રહી શકે છે

अप्पा न पससिञ्च निदिञ्च दुज्जो वि न कयावि ॥

बहु बहुसो न हसिञ्च लज्भइ गुरुअक्कण तेण ॥९॥

અર્થ — પોતાની પ્રશંસા ન કરવી દુર્જનની પણ નિદા ન કરવી વણી વાર બહુ હસતું નહિ આ પ્રમાણે વર્તવાથી મનુષ્ય મોટાકાપણ પામે છે, અર્થાત મહત્વતા મેળવે છે

ભાવાર્થ — આત્મ પ્રશંસા કરવી એ અવગુણ છે સૂર પોતાની સ્તુતિ કરતો નથી, છતાં તેના પ્રકાશિત ગુણોને લીધે જગતની પ્રશંસાને પાત્ર થાય છે, કહ્યું છે કે —

नहि कस्तुरीकामोद शपथेना मिथीयते ॥

કસ્તુરીની સુગંધી સોગન ખાવાથી જણાતી નથી, તમે સોગન ખાઓ કે ન ખાઓ પણ કસ્તુરી તો પોતાની મેળે જ્યાં હોય ત્યાં સુવાસ આપી પોતાની હયાતી લોકોને જણાવે છે, તેજ રીતે જો તમારામાં ગુણ હશે તો લોકો તે જાણશે, એટલે તમારી પ્રશંસા કરશે. પોતાની મેળે પોતાના વખાણ કરવાની કદી પણ જરૂર નથી, પરંપરા કર્યા છતાં પણ સજ્જનો હંમેશા મૌનજ ધારણ કરે છે, જેના ઉપર

તેઓ ઉપદાર કરે છે તેની તરફથી આભારની લાગણીની મિલકુલ આશા રાખના નથી, પરોપકાર કરવો એ તેમનો સ્વભાવ થઇ પડ્યો છે, પોતાના જે સ્વભાવિક ગુણો છે તેની પ્રશંસા સજ્જનો પોતાની મેળે શી રીતે કરે ?

દુર્જનની પણ નિંદા કરવી નહિ.

આ શબ્દોપર ખામ લા નાખી તિયાર કરો. તેમા કેવુ ઉત્તમ રહસ્ય છે તેનો ખ્યાલ લાવો જેને આપણે ખરાખ મનુષ્ય ધારતા હોઈએ તેની કદાપિ નિંદા કરવી નહિ. કાણુ કે નિંદાથી આપણને તેમજ તેને કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ થતો નથી તે પોતાની નિંદા થતી જાણી પોતાના અવગુણ કબુલ કરશે નહિ પણ આપણાપર ઉલટો કોષે બરાશે તેના બદલે તેને ખાનગીમા સલાહ આપનામા આની હોય તો તે પોતાની ભુત્ત કબુલ કરી સુધરવા પોતાથી ખનતો પ્રયત્ન કરવા દોગશે મનુષ્ય દોષને પાત્ર છે જ્યા સુધી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ નથી ત્યાસુધી મનુષ્યોમા કોઈને કોઈ પ્રકારનો દોષ તો જણાવાનોજ. તો પછી પારકાની નિંદા કરવા કગા આપણા અવગુણની નિંદા કરી તેને સુધારવાને સમય આગીએ તો તેના જેવુ રૂકુ કાર્ય બીજુ એકે નથી નિંદાથી સામો સુધરતો નથી પણ નકાર બને છે, પણ ખાનગીમા સલાહ આપવાથી સુધરે છે હમેશા ગુણુદષ્ટિ રાખવી. દરેક મનુષ્યના ગુણુની પ્રશંસા કરવી, અને તે પોતાનામા ન હોય તો લાવવા પ્રયત્ન કરવો ગુણુઆદી મનુષ્યોને સર્વત્ર કાંઈને કાંઈ શીખવાનું તથા જાણવાનું મળી આવે છે. જગતમા એવી એક પણ વસ્તુ નથી, એવો એક પણ મનુષ્ય નથી કે જે તમને કોઈ પ્રકારનો બોધ આપી શકે નહિ, પારકાના મેલમા કપડા ધોવાથી કોઈ દિવસ સફેત થઈ શકે નહિ. તેજ રીતે પરપુરુષના અવગુણરૂપ મલીનતાના વિચારો કરવાથી આપણા આત્મા કદાપિ નિર્મળ થઈ શકે નહિ.

સામા પુરૂષની નિદાના વિચારો કરતા તેનામા જે અવગુણ ન હોય તે પણ આરોપવામા આવે છે આપણને કાંઈપણ જ્ઞાન થતો નથી પણ તે મનુષ્ય આપણો શત્રુ થાય છે તેવા નિદાના વિચારોને મનમાથી કાઢી નાખવાનો સૌથી સારો ઉપાય તેના ગુણ ભણી દષ્ટિ રાખવાનો છે જેમ ભક્ત પુરૂષો ભક્તિના પ્રભાવથી ભક્તિના પાત્રમા કોઈ અવગુણ હોય તો પણ તે ગણતા નથી, તેજ રીતે આપણે પણ અવગુણ તરફ દષ્ટિ ન રાખતા ગુણગ્રાહી થવું કોઈના પણ અવર્ણવાદ બોલવાનું મન થાય કે તરત મનને શુદ્ધ કરવું કંઈ છે કે,—

Mind requires purification whenever anger is felt or, falsehood is told or the faults of any one needlessly exposed or when anything is done or said for the purpose of flattery or when any one is deceived by the insincerity of speech or an act.

અર્થ:—જ્યારે ક્રોધ થાય, જુદું બોલવામા આવે બીજાના ક્રોધ નિરર્થક ખુદસા કરવામાં આવે, ખુશામતને સાર કાઢી પણ બોલવામા આવે અથવા કરવામા આવે, અથવા અપ્રમાણિક વચન અથવા કાર્યથી કોઈને છેતરવામા આવે ત્યારે મનની શુદ્ધિની જરૂર છે. કારણ કે ઉપર જણાવેલા પ્રસંગોએ મન અપવિત્ર બને છે, પોતાનું કર્તવ્ય ભુલી જાય છે, અને અશુભ અવ્યવસાયવાળું થાય છે માટે નિદાનો સર્વથા પ્રકારે ત્યાગ કરવો એજ ઉત્તમજનોનું લક્ષણ છે.

બહુ હસવું નહિ. જે મનુષ્યો મજીર હોય છે તે સહેજ વાતમા હસતા નથી, તેઓ દરેક નજીવો બનાવ અસર કરી શકતો નથી, માટે તેઓને મનની સમાધાનતા જાળવી રાકે છે, જે બહુ હસે છે તેજ બહુ રડે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જે સહેજમા હર્ષવંત થાય છે તે સહેજમા રડી પણ પડે છે ખરા મહાન પુરૂષો સહેજ

આખતોથી પોતાને અસર થવા દેતા નથી તેવા પુરૂષો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મહત્વતાને પામે છે તેઓ જગતમા પૂજ્ય થાય છે

રિડળો ન વીસસિઙ્ગ કયા વિ વંચિઙ્ગ ન વીસતથા ॥
ન કયમ્બેહિં હવિઙ્ગ પસો નાયસ્સ નીસંદો ॥

અર્થ—શત્રુનો વિશ્વાસ ન કરવો, કદાપિ વિશ્વામને છેતરવો નહીં, કદાપિ કૃતઘ્ન ન થવું, આ ન્યાયનો માર્ગ છે

શત્રુનો વિશ્વાસ ન કરવો—આ સૂત્ર ધણુ સામાન્ય લાગે છે, ક્યો એવો મુખે હોય કે તે શત્રુનો વિશ્વાસ કરે ? જા" આપણે અજ્ઞાની જીવ મુખે છીએ, અને તેવી કરીને જો કે અલ્પ શત્રુઓનો વિશ્વાસ કરના નથી, તો પણ અતરંગ માનસિક શત્રુઓનો વિશ્વાસ કરીએ છીએ કારણ કે તેઓ આપણને શત્રુરૂપ હજી જણાયા નથી તેઓ જીવ જીવ રૂપમા આપણને નેમના પાત્રમા દેખાવે છે, અને આપણે તેમનું દુષ્ટ સ્વરૂપ જોઈ શકના નથી જીનેશ્વર જગતને પાત્ર પ્રમાદો કહ્યા છે, તે આપણા ખરા શત્રુ છે તેઓ અકર્તવ્યથી ચુકારી આપણને કૂમાર્ગે દોરે છે તે પાત્ર પ્રમાદ આ પ્રમાણે—(૧) મદપાન, (૨) વિષય વિકાર, (૩) કપાય, (૪) નિદ્રા અને (૫) વિક્રયા

મદપાનથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે, યુદ્ધિની જાતતા થાય છે, અને લોકમા અપકીર્તિ થાય છે, અને તે મમયમા મનુષ્ય ગમે તેવું અવિચારી કાર્ય કરવા દોરાય છે, માટે સમજી જતોએ મદપાનથી સર્વથા વિમુખ રહેવું, અને આ પ્રમાણે પ્રથમ શત્રુ ઉપર જ્ય મેળવવો

વિષયો પાત્ર ઇન્દ્રિયોને આગ્રહી પાત્ર છે, તેમા પણ સ્પર્શેન્દ્રિય અને જીહ્વા ઇન્દ્રિયના વિકારો વધારે પ્રમળ હોય છે. તે એક મોટા શત્રુ છે, તેને વસ કરવો, એ કામ કાઈ સરળ નથી, પણ ઉપદેશથી અને ધીમે ધીમે અનુભવથી મનુષ્ય વિષયીકસુખની અસારતા સમજતો જાય છે, અને ધીમે ધીમે તેના પર નિયંત્ર મેળવવા સમર્થ થાય છે

એ શત્રુ ઉપર જે જય મેળવે છે, તે આ જગતમા દેવ સમાન છે.

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ ચાર કષાય તે ત્રીજો પ્રમાદ છે આ પશુ શત્રુરૂપ છે તેનું વર્ણન જીજ્ઞે પ્રમગે કરીશુ પણ ભારવિકૃતિના શબ્દો યાદ રાખવા જોઈએ કે ‘મનની અદર ઉત્પન્ન થતા દુર્જય મનોવિકારોની સામે બહાદુરતાથી લડતું જોઈએ જે તેમના પર જય મેળવે છે, તે ત્રણ જગતનો શત્રુનાર છે’

નિદ્રા અથવા આગમ એ ચોથો પ્રમાદ છે

आलस्य हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपु

આળસ એ મનુષ્યના અદર રહેલા મોટો શત્રુ છે, અને તે શત્રુને વશ કરવાને સદા ઉપમવત થવું અને પળે પળે પોતાના કાર્ય-પર, પોતાના શબ્દો પર તેમજ હૃદયમા ઉત્પન્ન થતા વિચારો પર લક્ષ જોડાવવું, વિચાર એ પાચમો શત્રુ છે, વિચાર અનેક પ્રકારની છે, આપણે આપણો અસુવ્ય મમગ ચોકોની કુચલી કગામા ગાળીએ છીએ અને તેનો સફળયોગ મના નથી જીવે પારના છિદ્ર જોવામા આનંદ ગાતો છે, પણ તે છિદ્રથી પણ અધિક પોતાના છિદ્ર તે જોઈ શકતો નથી, માટે આત્મહિનાર્થી જીવે જેમ અને તેમ આ શત્રુ ઉપર જય મેળવવાને મત્સ્ય કરવો, મારા પુસ્તકે વાચવા, અને પરતી નિદાને બંદને તેના ગુણગ્રાહી થવું કદાપિ વિશ્વાસુને છેતરવો નહિ કોઈ પણ મનુષ્યને છેતરવો તે મોટું પાપ છે. પણ વિશ્વાસઘાત તો તેથી પણ વધારે અધમ છે હાલનો સમય એવો છે કે આપણને કોઈ મજા અને પુછીએ કે “ભાઈ કેમ ઉદાસી” તેના જવાબમા કહે કે “નથી મજા કોઈ વિશ્વાસી” આ શબ્દો સુચવે છે કે ઘણા મનુષ્યો તેમના પર વિશ્વાસ રાખનારને છેતરે છે, પણ જ્યારે સામા મનુષ્યને તેમની કપટગળા માણુમ પડે છે, ત્યારે કેવળ તેમના પર વિશ્વાસ રાખતો નથી એટલું જ નહિ, પણ સમગ્ર

મનુષ્ય જાતિ પર વિશ્વાસ કરતો અટકે છે આ પ્રમાણે વિશ્વાસઘાતથી મનુષ્યપર વિશ્વાસ ઉડી જાય છે.

કદાપિ કૃતમ્ ન થતું. કોઈએ કરેલો સહજ પણ ગુણ કદાપિ વિસારવો નહિ, હ્રુણ હરામ કરનારા સર્વત્ર નિન્દાને પાત્ર થાય છે માટે અર્થથી ઉપકાર કરનારનો બદલો વાળવો, એજ પરમ ઉપદેશ સામાન્ય શબ્દોમાં વર્ણવેલો છે

रश्मिश्चैः सुगुणैः बभूव रात्रौ न नेहवज्रैः ॥

किरुखइ पत्तपरिखा दक्खाण इमो अकसवट्टो ॥११॥

અર્થ-ગુણવાળાને દેખી રાજ થયું, સ્નેહ રહિત પુરુષો તરફ રાગ ન ઠરવો, પાત્રની પરીક્ષા કરવી, આ ડહા પુરુષનો દસોટીનો પથર છે

ભાવાર્થ — ગુણી પુરૂષને જોવાથી રાજ કોણ થાય? જેના મનમાં ગુણ પ્રતિ પ્રેમભાવ હોય, અને જે ગુણ મેળવવા ઇચ્છા રાખતો હોય, તેવો પુરુષજ ગુણીને દેખી રાજ થાય ગુણ ઉપર પ્રેમ થવાથી તેવા ગુણો આપણામાં છે કે નહિ તેવા વિચાર સ્વાભાવિક રીતે હૃદયમાં બેસા થાય છે, અને તે વિચારાનુસાર પોતાના ગુણદોષની પોતાને ખબર પડે છે. અને પોતાની અજ્ઞાનતા અથવા દોષનું જાણપણું તે તે દુર કરવાને પ્રમણ ઉત્સાહ રૂપ છે. ધણા મનુષ્યો પોતાના દોષ જાણી શકતા નથી, અને જ્યારે તે જાણાય નહિ, ત્યારે તેમને ત્યાગ પણ શી રીતે થઈ શકે? માટે પોતાના ગુણદોષ જાણવા, એ દરેક આત્મહિતાર્થી પુરૂષનું પ્રથમ અને આવશ્યક કર્તવ્ય છે મનુષ્ય પોતે કઈ સ્થિતિમાં છે, અથવા ઉત્તિક્રમના કયા પગથીયાપર ઉભો છે, તે જ્યારે જાણે છે, ત્યારે આગળ પગલું કયું લેવું, તે સલાહ બરોબર સમજે છે, અને બીજા પાસે મનુષ્યોની માફક અંધારામાં ફાફા મારવાને બદલે મિધ્ધે માર્ગે યોગ્ય સાધનો દ્વારા જઈ શકે છે, આ ઉપગ્રી મહાજ જણાયું હશે કે આત્મનિરીક્ષણ ધત્તુ જરૂરનું છે, અને તેને સાદા ગુણીજનપર રાગ

રાખી તેમના ગુણો મેળવવા અહર્નિશ ધીમે ધીમે મથ્યા કરવું, જે સ્થિતિ મહાત્માઓ, તિથકરો મેળી ગયા છે, તે સ્થિતિ આપણે પણ પ્રાપ્ત કરી શકીએ, કારણકે આપણો આત્મા પણ શક્તિમા તેમના સરખો જ છે, માટે આત્માની અનંત શક્તિમા દૃઢ વિશ્વાસ રાખી, આ નિકટ પણ અત્યાવશ્યક કાર્યમા મડયા રહેવું, એજ નમ્ર સૂચના છે.

સ્નેહ રહિત પુરૂષો પ્રતિ રાગ ન કરવો—આનો એક સામાન્ય નિયમ છે કે નરખા વિચાર અને વૃત્તિવાળા પુરૂષો એક ખીખ તરફ આકર્ષાય છે પ્રેમ પ્રેમને આકર્ષે છે પણ જ્યાં પ્રેમ ન હોય ત્યાં પ્રેમ શી રીતે ટકી શકે ? માટે જે મનુષ્યો સ્નેહ રહિત હોય, જેઓ કેવા બાહ્ય મિત્રના દેખાડી, અદર ખાનેથી અડિત ઇચ્છના હોય, તેવા સાથે રાગ ન કરવો, કારણ કે તેવા રાગથી કોઇ દિવસ અનર્થ નિપજે છે કેપર જણાવેલી ખાખત સામાન્ય રીતે જગતના વ્યવહાર આશયી લખાયેલી છે ઘનુસ્થિતિ વિચારતા તેના કરતા જુદી ખાખત જણાય છે જે ખરેખરા મહાન પુરૂષો છે, તે સામા મનુષ્યના પ્રેમની દરકાર કરતાજ નથી અન્યનું બહુ કરવું, તેને મારે માર્ગે ચલાવવો, અને તેના હિતમાજ પોતાનું હિત છે એમ માનવું, તે સતજનોનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે પોતાના ઉચ્ચગુણથી અને પોતાના આત્મિક પ્રેમથી લુખા હૃદયના મનુષ્યમા પણ તેવો પ્રેમ ઉત્પન્ન કરાવવાને સમર્થ થાય છે. જગતમા એવા પ્રેમી પુરૂષો વિરલા છે, પણ તેઓજ ખરેખર પૂજ્ય છે નિસ્વાર્થ પ્રેમ ! તેના કરતા ખીચુ શું અદ્ભુત હોઇ શકે ? માટે મહાન પુરૂષોના પગલે પગલે ચાલી પ્રેમદયા પ્રતિ એટલે સુધી ખીચવતી કે છેવટે કહી શકાય કે આખી દુનિયામા એવો એક પણ જીવ નથી કે જે તેના વિશાળ પ્રેમનો પાત્ર ન હોય.

પાત્ર પરીક્ષા કરવી—ટોઇને કોઇ પણ કાર્યને વાસ્તે યોગ્ય અધિકારી, અથવા પાત્ર ગણીએ તે પહેલા તેની પરીક્ષા કરવી, એ સામાન્ય નીતિનો નિયમ છે પરિક્ષા કરી જમતમા જે મનુષ્યો

કાર્ય કરતા હોય તો કેટલા બધા અનર્થ અટકાવી શકાય, કેટલા કષ્ટયા કકાસને દુરથી જ દેશવટો દઇ શકાય જેમ સોનાની કપ, છેદ, તાપ વગેરેથી પરીક્ષા થાય છે, તેમ મનુષ્યની પણ પ્રસંગ આવે કામ સોપવાથી પરીક્ષા થાય છે, આપત્તિ એ મિત્રતાની પરીક્ષાનો કસોટીનો પત્થર છે. જેમ ઉપર (ખારાશ વાળી) જમીનમાં રોપેલું બીજ ઉગતું નથી, તેમ અપાત્રે આપેલી વિદ્યા, અધિકાર પણ ફળદાયી નીવડતા નથી પ્રસંગોપાત મુનિમહારાજોને નમ્ર વિનંતિ છે કે તેઓએ પણ દીક્ષા આપતા પહેલાં તે લેવા અત્યંત શિષ્યોની પાત્રાપાત્રતાનો વિચાર કરવો, એ કાર્ય શાસનને ઉદ્દેશ કરનાર તેમજ તે દીક્ષા લેનારને પણ લાભકારી થશે હાલમાં જોઈએ છે તો વળે ભાગે આ સૂત્રનો અનાદર કરી નર્તનમાં આવે છે પણ જેમ કસોટીથી સોનાની ગુદ્ધતા અથુદ્ધતાની પરિક્ષા થાય છે, તેમ કાળકૂળી કસોટીનો પત્થર દરેક મનુષ્યની પરિક્ષા કરે છે પણ પાઞ્ચથી પસ્તાવું ન પડે તે માટે દરેક સુત્ર પુરૂષે કોઈ મનુષ્ય સાથે કામ નાડતા પાત્ર અપાત્રનો વિચાર કરવો. કુપાત્રમાં રોપેલી વિદ્યા વગેરે અનર્થકારી થાય છે **પયપાનં મુજગાનાં કેવલ વિષવર્ધનમ્** દુધ જે સર્વત્ર દિનકારી છે, જે બાળકોને માતાની મરજ સારે છે, જે સાત્ત્વિક ખોરાકમાંથી એક વસ્તુ છે, તે દૂધ સર્પના મુખમાં જતા એર રૂપે પરિણમે છે તેમાં વાક દુધનો કે સપનો ? દૂધનો વાક ગણાય નહિ, કારણ કે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તે સર્વદા દિન કરે છે માટે મર્પરૂપ કુપાત્રો સર્વથા નિન્દાને પાત્ર થયા છે

નાકજામાયરિજ્ઞઃ અપ્પા પાદિજ્ઞઃ ન ચયણિજ્ઞઃ ।

નય સાહસં ચઙ્ગઙ્ગ ઉખિજ્ઞઃ તેષાં જગદ્દત્થો ॥૧૨૯॥

અર્થઃ—અકાર્યને ન આચરવું-કરવું, આત્માને નિષ્ઠ કાર્યમાં ન નાખવા. સાહસનો [પુરુષાર્થનો] ત્યાગ ન કરવો. આ રીતે જગતમાં હાથ ઉભો-ઉંચો રાખવો

દરેક ધર્મ શાસ્ત્ર જણાવે છે કે ખરામ કામ ન કરવું, પણ તેનું મુગ થુ છે તે જાણવું જરૂરનું છે. કાર્યનો નાશ કરવાથી કારણનો નાશ થતો નથી માટે કારણ-મુળને જાણી તેનો વિનાશ કરવો કે જોથી સર્વથા કાર્યનો નાશ થાય ખરામ કરવાને મનુષ્ય દોરાય તે પહેલા તેના વિચારો તેના મનમાં જન્મ પામે છે

ભગવદ્ ગીતામાં કહેવું છે કે ધ્યાયતો વિષયાન્પુસ સંગસ્તેષૂપજાયતો વિપયોનુ ધ્યાન કરનારા મનુષ્યમાં વિષય પ્રતિ આમક્રિત થાય છે, અને જે વસ્તુ પ્રતિ આસક્રિત થાય તે મેળવવાને લોભાય એ સ્વાભાવિક છે વારંવાર ખરામ વસ્તુઓના વિચાર કરવાથી ખરામ આચર્યું થાય છે માટે પ્રથમથીજ દુષ્ટ વિચારોને મનમાં પ્રવેશ કરવા દેવો નહિ કહેવું સહેવું પણ તે પ્રમાણે વર્તવું દુસ્સર છે એ વાન લેખકના અનુભવની ખદાર નથી, તોપણ આવા ઉપદેશની વારંવાર જરૂર છે આ કામ કરવાનો સૌથી સુગમ માર્ગ શાત ચિત્તથી મનમાં સારા વિચારો ભરવનો છે. સાડ અને નરસુ એક કેડાણે વાગો કરી શકે નહિ સારા વિચારો જ્યાં થયા હોમ ત્યાં ખરામ વિચારો સ્થાન પામી શકે નહિ, અને આ પ્રમાણે સુવિચારી પુરુષ સુકૃત્યોને જન્મ આપે છે માટે પ્રથમ વિચારપર લક્ષ આપો વિચાર એ નકામી ચીજ નથી પણ તેજ ખરેખર મનુષ્યના કાર્યનો નિયંત્રક છે.

આત્માને નિદ્ય કાર્યમાં ન રાખવો

આત્માનો સ્વભાવ શુદ્ધ છે તેનો સ્વભાવ તેને જ્ઞાનદર્શન અને આશિરમા પરાંવે છે, પણ મન માકડુ તેને આડે અવળે માર્ગે દોરે છે માટે આ લોકમાં નિન્દા થાય તેવા કાર્ય કદાપી કરવા નહિ, અને તે માટે દરેક કાર્ય કરતા પહેલા મન સાથે આ પ્રમાણે વિચાર કરવો. થું મારું કામ લોકમાં પ્રશંસા પાત થશે ? થુ હુ મારા અતરના અભિ-પ્રાય પ્રમાણે વર્તું છું ? થુ મારા વિચાર, વચન અને કાર્ય પરસ્પર

અવિરોધી છે ? શુ મારા કાર્યથી મારા આત્માની ઉત્તરિ થશે ? આ બધા પ્રશ્નોનો ઉત્તર હા રૂપે આવે તોજ તે કાર્ય કરતુ જો આપણું હૃદય ના કમુલ કરતુ હોય તો બાહ્ય કીર્તીની લાવચે નિન્દનીય કાર્ય કદાપી ન આવરવુ

સાહસિકપણ (પુરૂષાર્થ) કદાપિ ન તજવું.

કાયર, બીકણુ, અને નિર્મળ પુરૂષો કાઠ પણુ કાર્ય કરી શકતા નથી જગત ભણી દ્રષ્ટી કરતા જણાય છે કે જે જે મોટા કાર્યો આ વિશ્વમા થયા છે, તેના કરનારા પુરૂષો શુરવીર અને સાહસિક હતા, સાહસનો ગુણ આત્મ શક્તિમા વિશ્વાસ ગમ્પનાર પુરૂષોમા આવે છે અને જે મનુષ્યોને પોતાની શક્તિમા વિશ્વાસ નથી, તેઓ પોતાનુ કાર્ય પણુ કરી શકતા નથી, તો પંછી બીજનુ કાર્ય કરવાની આશા તેવા પૂરૂષો પાસેથી રાખવી, એ હવામા કિન્તા યાત્રવા સમાન છે આ ઉપરથી આ લેખકનુ એમ કહેવુ નથી કે પોતાની શક્તિના વિચાર કર્યા શિવાય ગમે તેવા ભારી કાર્યમા ‘યાદોમ કરી’ ઝપનાનતુ, પણુ એટલુ તો નિશ્ચિત છે કે જ્યાં સુધી ધૈર્ય ગળી એકાદ પગલુ પણુ આગળ ન ભરીએ ત્યાં સુધી આપણી મિથિનુ અને શક્તિનુ ખરે ભાન આપણુને આતી શકે નહીં આપણા પૂર્વ જે મહાન પુરૂષો થઈ ગયા તેમણે અસંભવ સફરો વેડી પોતાની ઉત્તરિ સાધી છે, તે વાત આપણુને પ્રોત્સાહન આપે છે, અને આપણુને ધૈર્યથી આગળ વધવાને પ્રેરે છે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વર્તવાથી મનુષ્ય જગતમા પોતાનો હાથ ઉચો રાખી શકે છે એ નિસદેહ છે

**वसणे वि न मुञ्चिज्जइ मुञ्चइमाणो न नाम मरणेपि ॥
विहवरुत्तपवि दिज्जइ वयमस्सिधार खु धीराण ॥૧૩॥**

હું જ આવે મુંજવું નહિ, મરણ આવે તો પણ સન્માર્ગનો ત્યાગ ન કરવો, ધનનો ક્ષય થયો હોય તોપણ યથોચિત ઠાન દેવું, ધીર

પુરુષોનું આ તરવારની ધારપર ચાલવા જેવું વિષમ વ્રત છે

દુ ખ આવે મુઝાનું નહિ - જગતમા સુખ દુ ખ ચાલ્યા દરે છે
કાલિદાસ કવિના મન પ્રમાણે કોઈને એકાન્ત સુખ અથવા દુ ખ મળે-
નહિ, કારણુ જગતનું માયાની સુખ તે અને દુ ખમય છે કહ્યું છે કે-

જે સુખમા ગીર દુ ખ વસે, સો સુખ નહિ દુ ખ રૂપ,

જે ઉત્તમ કિર ગીર પડે, સો ઉત્તમ નહિ ભવ રૂપ

મનુષ્યની સ્થિતિ બદલાયા કરે છે પણ જેમ સૂર્ય ઉત્પત્તિએ
તેમજ અસ્તકાળે સરખો રાતો રહે છે, તેમ જ મનુષ્ય ચડતી તેમજ
પડતીમા એક મગ્ગી ધીગ્ગ જાળવી શકે છે, તેજ મજ્જતના પદને
લાચક છે મનુષ્યની દશા દુર્યા કહે છેજ, તે ઉપર એક નાની બોધ
દાચક વાર્તા અપ્રામગિક નહિ ગણાય

કારી નગરમા એક સમયે ત્યાનો ગામ મરણુ પામ્યો તેના પુત્ર
ભદ્રસીંહને સાર રાજ્યાભિષેકની મર્વ તૈયારીઓ કરવામા આવી
રાજ્યાભિષેકની સર્વ ક્રિયા પૂર્ણ થયા પછી તે યુવગમ્મના ગણામા એક
રત્ન જડિત મોનાનું માદનિયુ નાખવામા આવ્યું તે માદનીયુ વશપર-
પરાથી ચાલી આવેનું હતું, તે રાગના ગણામા શા ઉદ્દેશથી નાખવામા
આવતું હતું, તે કોઈ જાણતું પણ નહોતું, તોપણ દરેક રાજા બ્યારે
ગાદીએ બેઠે ત્યારે તેના ગણામા નાખવામા આવતું હતું, અને મરણુ
પર્યન્ત તેને પોતાની કોટમાથી ન કાઢતું એવો ચાલી આવેનો નિયમ
હતો તે પ્રમાણે રાજાએ પણ તેને ગણામા નાખ્યું આ વાનને
ધણા વર્ષ રીતી ગયા પછી માળવાનો પરાક્રમી રાજા
વીરસીંહ ભારે સેન્ય માયે કાશીપર ચઢી આવ્યો, અને કાશીના
રાજાને લલાઇમા હગવ્યો ભદ્રસિંહ પોતાના શૂરા સામનોને નાશ
પામેલા જેઠ જીતવાનો એકે ઉપાય નહિ રહેવાથી પ્રાણ બચાવવાને
થોડા પોતાના ચુસ્ત થોદાઓ સાથે નાશી મયો ત્યા બેઠો બેઠો પોતાની
અથેથી સ્થિતિનો વિચાર કરવા લાગ્યો. ત્યા તેની નજર એકએક માદ-

ળીયાપર પડી આ શા હેતુથી તેના ગળામા નાખવામા આવ્યું હશે તે પર તર્ક દોડાવ્યા બુ કાઠ પણુ કારણ મમજનુ નહિ છેવટે તેણે તે રત્ન જડીત માદળીયુ ભગવાવરવ્યુ, તો તેમાથી એક જીર્ણ થઇ ગયેયો પત્ર મળ્યો, તે પત્ર ઉપર નીચેના શબ્દો હતા

“આ પણુ જતુ રહેશે” —તુ જતુ ગહેશે, તેનાપર પુષ્કળ વિચાર કર્યો છેવટે આ પ્રમાણે તેનો અર્થ કર્યો “આ માગી હાર પણુ જતી રહેશે, આ હુ વિજયી થમશ” આ વિચારથી તેનામા શૌચ આવ્યું શુરરીર મનુષ્ય શુ નથી કરી શકતો’ પત્ની ધીમે ધીમે લક્ષ્મી એકદુ કરના માડ્યુ અને હોમન ગળી એકદા કરના લક્ષ્મી સહિત કાશી પર ચઢાઇ કરી, અને ગાની પચારી પાડનાર માળવાના રાજા વીરસીહને હગી ત્યાથી કાઢી મુક્યા આ સમયે તેને અત્યત હર્ષ થયો, તેના હર્ષની અવધી નહોતી પણુ તત્કાલ તેની નજર તે માદળીયાપર પડી તગત તે શાત થઇ ગયો “આ પણુ જતુ રહેશે” એ શબ્દોએ તેના મનપર અમર કરી આ વિજય પણુ જતો રહેશે માટે સપત્તિ સમયે કુલાઇ જઇ આત્મ સયમ ખોલો નહિ, આ ઉપરથી સાગ એ નીકળે છે કે દરેક ઋષિનિ બ્રહ્માય છે સુખ પછી દુઃખ, અને દુઃખ પછી સુખ માટે સુખ આવે બહુ રાચતુ નહિ, તેમ દુઃખ આવે જ્ઞાન થઇ પુરુષાર્થ છોડવો નહિ ‘આ પણુ જતુ રહેશે’ એ શબ્દો હૃદયમા કોતરી મનનું સમાધાન જળવતુ

મરણુ આંધ ૧ પણુ સન્માર્ગનો ત્યાગ ન કરવો.—જે સજ્જનો છે, તે ગમે તેટલું દુઃખ આવી પડે તોપણ ન્યાય માર્ગથી વિરહ વર્તતા નથી મસ્કૃત કવિ કહે છે કે નીતિનિપુણ મનુષ્યો નિન્દા કરે યા સ્તુતિ કરે, લક્ષ્મી આવે યા જાય, મરણુ આજ કે એક યુગ પછી થાય તોપણ સર્જનો સન્માર્ગ મુક્તા નથી કારણકે જન્મ નારને વાસ્તે મરણુ તો નિશ્ચત છે એક વાર મરણુને શરણુ થવું, એ સર્વ જન્મ ધરનારને ધારને નિર્મિત છે, અને મનુષ્યના આત્માની

સાથે પાપ પુણ્ય શિવાય અન્ય કોઈ પદાર્થ જતાર નથી તા પછી પુણ્ય રૂપી ભાથુ ઉપાર્જન કરવાને શા સાર ન્યાય માર્ગે ન વર્તવું કારણકે અપકાર્યથી જે આત્માને કંચક લાગે છે, તે વણા બરા સુધી સાથે રહે છે, અને ઉન્નતિમા વિદ્વંસ થાય છે તે હેતુથી સન્માર્ગે નર્તી સર્વ પ્રકારના દુષ્ટાચરણથી વિમુખ રહેવું એ સર્વ કોઈ આત્માર્થી જીવોની ઉત્તમ દ્રવ્ય છે

વૈભવનો લય થયો હોય તોપણ યયોચિતદાન કરવું વૈભવ ધન સપત્તિ એકસરખી ચાલી આવતી નથી માટે કદાચિ પુરિભવના અશુભ કર્મના કારણથી આપણી ધન સમૃદ્ધિ સ્થિતિ સારી નહોતી તોપણ તેવી સ્થિતિમા પણુ યથોચિત-યથાયોગ્ય દાન કરવા ન ચુકવું ધરના છોકરા થઈ ચાટે અને ઉપાધ્યાયને આટો ? એ કહેવનના દોષને પાત્ર આપણે ન થઈએ તે સાર સાધ રહેવું પણુ આપણા કરતા વધારે હલકી સ્થિતિનો કોઈ મનુષ્ય આપણી પાસે પ્રાર્થના કરે તો આચો હોય તો તેને નિરાશ કરી પાછો કાઢી નહિ મુખના આપણી સ્થિતિ અને તેની જરૂર એ બન્નેનો વિચાર કરી દાન આપવું

આ પ્રમાણે જેઓ તરવારની ધારપર ચાલતા જેવું વિષમત્રત પાળે છે, તેઓ ખરેખર સજ્જનના પરમપદને ગોચ્ય છે, અને તેઓ પોતાના ઉચ્ચ ગુણથી સર્વત્ર પુજન્ય છે

अङ्गनेहो न वहिज्जइ रुत्तिज्जइ न य पिये वि पयदिह ॥
वच्चारिज्जइ न कली जलंजली दिज्जइ कुहाणं ॥૧૬॥

અર્થ —અતિ રાગ ન ધરવો, પ્રિય મનુષ્યપર પણુ નિરતર રાષ ન કરવો, ક્લેશ-મજા ન વધારવો—આ રીતે હું બોલે જલ્લાજલિ દેવી

ભાવાર્થ:—આ જગતમા ઉત્પન્ન થતા સર્વ પ્રકારના દુષ્ટાચરણ રાગ શિવાય અન્ય કોઈ વિચાર વ પુરૂષની દૃષ્ટિએ

જાણુ નથી મનુષ્યને કર્મના બધ કરાવનાર રાગજ છે, એમ જે શાસ્ત્રો પ્રતિપાદન કરે છે તે સર્વથા સત્ય છે જેને આપણે માફ માનીએ છીએ તેના વિનાશથી અથવા તેના અભાવથી આપણને દુઃખ થાય છે કોઈ મનુષ્યનું ધર યગતુ દેખી આપણા મનમાં જરાપણુ દુઃખ કે ચિન્તા ઉત્પન્ન થતા નથી પણ જે ધરમાં મારાપણુનો આરોપ કરેલો છે, તેની એક ઈટ ખરતા પણ જાણે આત્માનું કાઈ એકાદુ થઈ જતું હોય તેમ મનુષ્યોનું ચિન્ત ચિન્તાચ્ચસ્ત થાય છે બાહ્ય વસ્તુઓપર જે આટલો રાગ રાખે તે મનુષ્યને સ્વજન અથવા પોતાના દેહ ઉપર કેટલી મમતા હોવાનો સંભવ છે તે લખવા કરતા વાચનારની પિયાર કલ્પનાને સોંપવું એ આ પ્રસંગે વધારે ઉચિત છે જે વસ્તુ ઉપર આપણને અતિ રાગ હોય તે નાશ પામવાથી વિશેષ દુઃખ થાય છે એ તો જગતના અનુભવની પદ્ધતિની વાત નથી જે પુત્ર ઉપર હદ કરતા જાહે રાગ-આમકિત જે મનુષ્ય રાખતો હોય તે મનુષ્યને તે પુત્રનું માથું દુઃખના આવના પણ બાહ્ય દુઃખ થાય છે, અને દેવશાન તે પુત્ર મૃત્યુને શાલુ થયો તો તેના દુઃખની અવધી વળી માટે જગતના નવ પદાર્થોની, તેમજ ઊલોના શરીરરૂપકાધિની અનિત્યતા અનુભવી તે પર અત્યંત રાગ ધરવો નહિ એજ આ ઉપ દેશનું રહસ્ય છે (રાગ અને પ્રેમનું સ્વરૂપ શું છે તે બીજે પ્રયગ વીચારીનું)

ફરક બાબતની હદ હોય છે સુખની મર્યાદા હોય છે, તેમ દુઃખની પણ હોય છે શત્રુ ઉપર રોષ કરવાથી તે આપણા ઉપર ક્રોધ કરે એ સ્વાભાવિક છે કારણ કે શત્રુ ઉપર દ્રેષ ધરવો તે મળતામાં થી હોમવા બરોબર છે તેથી બળતુ શાન્ત થવાને બદલે વૃદ્ધિ પમે છે, તેથી શત્રુ ઉપર રોષ ન કરવો પણ આઉપદેશ રત્નકોષ તોએટલે સુધી જાણાવે છે કે પ્રિયજન ઉપર પણ નિરંતર રોષ ન કરવો આપણા બંને વચ્ચે પ્રીતિ હોય તો તેથી તમે કદાચ એકત્રાર માફ રોષ બરેલું ત્રાકય સહનકરો,

કદાચ ખીજી વાર તેની ઉપેક્ષા કરે, કદાચ ત્રીજી વાર મનમા પ્રત્યુત્તર આપવાની તીવ્ર ઇચ્છા થતા તે દાખી રાખે, પણ જ્યારે વારવાર મારી તન્દુથી રોપ દર્શાવવામા આવે, ત્યારે તમારી પ્રીતિ તથા સહનરીજતાની પણ હ્રદ આવે, અને કદાચ જન્મેની પ્રીતિ તુટે તેમા વિસ્મય પામવા જેવું કાંઈ નથી માટે મિત્રો અને સ્વજનો વચ્ચે આવા અનિષ્ટ પ્રસંગ આવવાનો સંભવ સરખો પણ ન રહે તે હેતુથી પ્રિયજન પર પણ રોષ ન કરવો જ્યારે મનુષ્ય રોપના આવેલામા આવે છે ત્યારે કૃત્યાકૃત્યનુ તેને લેશમાત્ર પણ જાન રહેતું નથી તે સમયે તે ન બોલવાનું બોલે છે, ન કંઠવાનું કરે છે, અને ન વિચારવાના આત્મ તથા શૈઘ્ય ધ્યાનના વિચારમા મનને પરોવે મટા રીસતો ત્યાગ એજ આ ટુક ઉપદેશનો સાર છે.

કલેશને વધારવો નહિ — ત્રણી બાગનો એવી હોય છે કે જે વધારી વધે છે અને ઘટાડી ઘટે છે કલેશ પણ તેમાની એક છે. ઘણા કલેશોનું કારણ અહંતા કે મમતા હોય છે મર વચન તે કેમ ન માન્ય કરે, મારા કથન પ્રમાણે તે કેમ ન વર્તે, આવા આવા વિચારો દોરવાઈ એક મનુષ્ય ખીજા મનુષ્યને ગાળો દે છે, અથવા ન બોલવાના શબ્દો કહે છે આથી સામે મનુષ્ય પણ ચીડાય છે, અને પરિણામે કલેશ વધી પામે છે પ્રથમ તો કલેશ કરવો નહિ, પણ કારણવશાત્ કલેશ થઈ ગયો તો તે સમાવી દેવા સત્વર પગલા ભરવા બેમાથી જે જ્ઞાનમા અથવા ગુણમા વડીલ હોય તેની ફરજ છે કે સામા મનુષ્યને તેણે ક્ષમા આપવી, અને જે પોતાનો વાક જણાવતો હોય તો ક્ષમા માગવી. ગમે તે રીતે કલેશનો અંત આવે તેમ પ્રવૃત્તિ રાખવી, કલેશ ઝાઝો થવાથી જન્મેને લાભ છે

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વર્તવાથી મનુષ્ય દુખને હમેશને વાસ્તે જલાગશ્ચિ આપે છે, અર્થાત્ દુખ તેના પર અસર કરી શકતું નથી, અથવા તેના હૃદયમા દુખને વાસ્તે ધ્યાન રહેતું નથી, આ સામાન્ય

ઉપદેશમા પણ ધણી બોધ રહેયો છે, માટે તેને નિરર્થક નહિ ગણતા તે પર વિચાર કરી તેને અમલમા મુકવા યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ કરવી

ન કુસંગેણ વસિજહ, વાલસ્સ વિધિપ્પ હિઅ વચ્ચળ ॥

અનાયાઓ નિવટિજહ ન હોઈ વચ્ચળિજ્યા ઇવ ॥૧૬॥

અર્થ—કુમગી માયે ન વસતુ, બાળક પામેયો પણ હિતવચ્ચન ગ્રહણ કરતુ, અન્યાયથી પાછા હાંકતુ એમ કરવાથી નિન્દા ન થાય

ભાવાર્થ—મગનો રગ લાગ્યા વગર રહેતો નથી મત્સગની અમગ થત જેટલીવાર લાગે છે, તેના કરતા પણ ધણી વેગા મમયમા કુસંગનો પાસ બેસી જાય છે મનુષ્યનું મન બાળપણમા, તેમજ બન્યા સુધી યિથ ધયુ નથી ત્યા સુધી જીવાનીમા પણ જે મનુષ્યના સબધમા આવે છે, જે પુસ્તકો વાચે છે, તથા જે જે પ્રસંગમા આવે છે, તે મર્ચથી એક અથવા બીજી રીતે રમિત થાય છે એ નિર્વિગ્ધાતીન સત્ય છે, અને હાનના માનમિ-શાસ્ત્રવેત્તાઓ બેધકક ગીતે તે પુરવાર કરી આપે છે એકવાર પણ વાચેલા પુસ્તકથી જન્મજગ અસર રહે છે, એકવાર પણ મમયમા આવેલો મનુષ્ય માગ અથવા નરસાને માટે આપણા બધાના યાગ્રિવર કાઠ તે કાઠ અસર કરતો જાય છે, તો પછી કુમગીના મહવાસમા રહેવાથી તે દેટી બધી માટી અમર કરી શકે તે મારાથી જાણી ગમતુ નથી નિર્દોષ જીવન ગાળનારા મેકડો મનુષ્યો, કુમગીના સબધમા આવી, તેમના કુખ્યસતોના ભોગી બની, આપત્તિમા આવી પડતા શુ આપણી નજર આગળ નથી જણાતા ? શુ આપણને અસ-આગત પ્રાચીન ઇતિહાસ સમર્થ પુરાવો નથી આપતો ? જે એમજ છે તો પછી બહારથી મીઠું બોલી પોતાના કૃત્યોના પાશમા નિરપરાધી મૃગજાઓને ફસાવવા મથતા કુસગી—અધમ મનુષ્યોથી નિરતર દૂર વસતુ’ એ શુ આપની ઉત્તમ ફરજ નથી ? જે હોય તો તે અદા કરવા આ લેખ પ્રબોધે છે.

બાળક પાસેથી પણ હિન વચન ગ્રહણ કરવું, આ સામાન્ય પણ અત્યંત હિતકારી વચન એટલું આવશ્યક છે કે દરેક બાળકોમાં તેના તેજ શબ્દોમાં નહીં તેવા અર્થવાળા શબ્દોમાં તે વણવેતું જણાઈ આવે છે સસ્કૃતમાં કહ્યું છે કે મેઘ્યાદપિ કાચ્ચન ગ્રાહ્ય નરકમાંથી પણ સુવર્ણ ગ્રહ્ય તેજ નોકમાં જણાવેતું છે કે બાળક પાસેથી પણ પથ્ય અને હિતકારી વચન લેતા જા. પણ આત્યકા ખાતો નહીં જે સત્ય છે, તે નિરતર સત્યજ છે પછી તેનો એવનાગ ફક્ હોય કે જીવાન, પુરુષ હોય કે સ્ત્રી, ઉચ્ચ જાનિનો હોય કે નીચ જાનિનો- વિચાર કૃત્રાની આવશ્યકતા નથી આ વચન માન્ય રાખીનેજ શ્રેણિક જા અડાત પાસેથી અવનામની અને ઉન્નામની એ વિદ્યાઓ શિષ્યો હોતા અને દત્તાત્રેયે બત્રીસ ગુરુ કર્યા હતા કંઈ પ્રણાલિકા દ્વારા આ પણને સત્ય પ્રાપ્ત થાય છે તે પ્રણાલિકાનો વિચાર નહિ કરતા અત્ય તરફ દષ્ટિ રાખી એજ ઉપદેશ આ વાન્યમાં રહેલો છે જેઆપણને શુદ્ધ અને નિર્મળ જગ પ્રાપ્ત થતું હોય તો પછી કઈ ખડકોમાં વહી આપણી મમીયા આવ્યું છે તે ખડકોપર લક્ષ આપવાનું નથી જે ખરેખરા અત્યના ઉપામકો છે તે તો નિરતર શિષ્યવૃત્તિ રાખી, જ્યાંથી સત્ય જણાય ત્યાંથી સ્વીકારે છે વરતુ એક છતાં ભિન્ન ભિન્ન અસમાકારા જેના જુનીજુની જણાય છે તેજ પ્રમાણે એક અખડિત પરમ સત્ય ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિએ તપાસતા વિચિત્ર ભાસે છે માટે તે તે દષ્ટિ અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખી ગ્રહણ કરવું

અન્યાયથી પાછા હડતું કયો વિવેકી પુરુષ અન્યાયમાં પ્રવર્તવાનો ઉપદેશ આપે? કોઈ નહિ પણ જગતની સ્થિતિ તપાસતા સખેદ કહેવું પડે છે કે નીનિ પથે વિચરનારા કરતા અન્ય માર્ગે પ્રવર્તન કરનારા પ્રમાણમાં વધારે છે

અન્યાય માર્ગે પ્રવર્તવાથી સામા મનુષ્યને જે હાનિ-નુકસાન થાય છે તે કરતા પ્રવર્તનારને વધારે મહત્વનો ક્ષાલ થાય છે તે પર

સુજોએ લક્ષ આપવાની જરૂર છે અન્યાયથી આપણે બીજાને છેતરીએ, નેથી તેને જે નુકશાન થાય તે સ્થૂળ જગતના માધિક ધનનું છે, પણ તે કાર્યથી આપણામાથી ન્યાયનું તત્ત્વ સત્ય અને અમન્ય વચ્ચે ભેદ-ભાવ કરવાની શક્તિ ધીમે ધીમે ખુદી થતી જાય છે ઉચ્ચ ભૂમિકાઓ પર જે મનુષ્યો કાર્ય કરે છે તેમને અનેક પ્રકારની માયાની શક્તિઓ છેતરના પ્રયત્ન કરે છે ત્યાં તેમનો ખરો રહસ્ય તેમની સત્યવૃત્તિ છે તે સત્યવૃત્તિ તો અન્યાય માર્ગે પ્રવર્તનાર માધો ધીમે ધીમે અદમ્ય થતી જાય છે, માટે તેને જે જેના ને વશ મોટા છે વધી આત્માનો સ્વમાન ગુણ ચાલિત કે તે ગુણ ચારિત્ર અન્યાયયુક્ત વર્તનથી મલીન થાય છે, અને આત્મા ગુણ રીતે પ્રકાશી શકતો નથી તેનાપર અન્યાયનું પડક આવી જાય છે માટે તે પડક દૂર કરવાને અને આત્માનું ગુણ સ્વરૂપ ખીનવાને-જે દરેક આત્માનો પરમ ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ-અન્યાયયુક્ત વર્તનથી વિમુખ રહી નાની તેમજ મોટી દરેક પાપતમા શુદ્ધ નિષ્ઠાથી અને મન્ય વિચારથી વિચરવું એજ આ શ્લોકના વાક્યનો સાર છે

આ ત્રણ નિયમો જે પાળે છે તેની કોઈ નિન્દા કરવું નથી, ઉગ્રટો તે સર્વની પશસાને પાત્ર થાય છે, અને તેના આચરણ બીજાને અનુકરણ કરવા લાયક થાય છે માટે સુજોએ આ ઉપર મનન કરવું અને યથાશક્તિ યથામતિ તે પ્રમાણે વર્તવું એજ લખનારનો શુભ હેતુ છે.

विहवे वि न मच्चिज्ज्ञ न विस्तीर्ण इह असंपयाप वि ॥
वट्टिज्ज्ञ समभावे न होइ रणरण इ संतापो ॥१६॥

અર્થ—વૈભવને વિષે માચીએ-ગર્વ કરીએ નહિ, તેમ સપત્તિ સહિત દશામા વિપાદ-ખેદ ન કરીએ, અને સમભાવમા રહીએ તો મમતા અણુમમતાનો સંતાપ થાય નહિ.

ભાવાર્થ—મનુષ્યને પૂર્વ કર્મનુસાર સંપત્તિ મળે છે, અથવા નિર્ધનતા પ્રાપ્ત થાય છે આ શ્રોત્રમા આપણને સલાહ આપવામા આવી છે કે વૈભવ વખતે મનુષ્યે હર્ષધેલા બની ગર્વ ન કરવો, તેમજ વિપત્તિ વખતે દીન થઇ શોકાતુર બની ન જવું કે નિરાશ ન થવું, પણ આ બંને સ્થિતિમા મનુષ્યે સમતોલવૃત્તિ રાખવી. જેમ જાગર-જસ્ત વ્હાણુ આ તરફથી કલ્સોભો વાગે તેમજ પેલી તરફથી કલ્સોભો વાગે છતાં દરિયામા પોતાનો માર્ગ કરી સાધ્ય મિન્દુએ પહોંચે છે, તેવીજ રીતે આપણા જીવનને વૈભવના તથા મરીમાઇના કલ્સોભો વાગે, તો પણ અડગ રહી પોતાનો માર્ગ કાપવો જેમ ડોઝ પાત્ર બનાવવું હોય તો કુબાર માટીનો પિડ લઇ એક હાથમા રાખે છે, અને બીજા હાથ વતી તેને ઠોડી ઠોડીને થોડ્ય રૂપ આપે છે આ રીતે આપણુ જેમએ છીએ કે, તે પાત્ર બનાવવાને બંને હાથની જરૂર પડે છે એક હાથમા માટીનો પિડ લામો સમય પડી રહે તો-પણુ તેનો આકાર ધડાય નહિ. તેમજ જો કોઇ પણ આધાર વિના તેને ઠોક ઠોક કરવામા આવે તો તેના ચુરેચુરા થઇ જાય, તેવીજ રીતે અનુકુળ સ્થિતિમા મનુષ્ય બહુ આગળ વધી શકતો નથી, અને કેવળ પ્રતિકૂળ દશામા તે બહુજ દયાઇ જાય છે. ત્યારે કરતુ શુ ? મનુષ્યે આ બંને સ્થિતિમા પોતાના મન ઉપરનો કાબુ ખોવો નહિ પ્રિય વસ્તુનો સમાગમ થતા બહુ કુલાઇ જવું નહિ, કારણકે આપણુને જેટલી અમુક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતા રતિ-પ્રીતિ થાય છે, તેટલોજ તે વસ્તુનો વિનાશ થયે દુઃખ થાય છે. તેજ રીતે અપ્રિય વસ્તુનો સંબંધ થતા નિરાશ ન થઇ જવું, કારણકે નિરાશા એટલે જીવનું નરક

આપણુને પ્રતિકૂળ પ્રસંગોહ-નિર્ધનતાનું તો દુઃખ હોય, તેમાં નિરાશાથી વિશેષ દુઃખ થાય છે. આટલે તેવે સમયે તો વિશેષ ધૈર્ય ખાવજી કવતુ. આત્માની અનતકાળની જીંદગીમા આ જીંદગી એક ક્ષિપ્ર સમાન છે, એમ માની મનનું સમતોલપણુ સાચવવું.

वम्रिजइ भिष्व गुणो न परुष न य सुअस्स पचरुस्स
महिला उनौ भयाविहु न नस्सए जेण माहृप्प ॥१७॥

અર્થ—પોતાનું માહાત્મ્ય નાશ ન પામે માટે નોકરના ગુણુ પરોક્ષપણે ન કહેવા પુત્રના ગુણુ પ્રત્યક્ષપણે ન કહેવા, અને પત્નીના ગુણુ ઉભય પણે પરોક્ષ કે પ્રત્યક્ષપણે વખણવા નહિ

ભાવાર્થ—આમા એક વ્યવહારકુશળ મનુષ્યે આચરવા યોગ્ય સલાહ આપવામા આવી છે- પ્રથમતો પોતાના નોકરના ગુણુ પરોક્ષ-પણે-ખીજ આગળ ન કહેવા નોકરના ગુણુ ખીજ આગળ ન કહેવાથી તે કદાચ તેના નોકરને પોતાને ત્યા રાખવા દોરાર્થે જાય, અને નોકર પ્રમાણિક હોય તો પણ જ્યા વિશેષ પગાર મળતો હોય, ત્યા જવા દોરાય એ વ્યાભાસિક છે નોકરની રૂમરૂમા તેના ગુણો કહેવાની તેને કામ કરાવે ઉત્સાહ મળે છે, અને જેક માગ ગુણુની કદર યુક્તે છે, એથી એને સામે સતોષ થાય છે

પુત્રના ગુણુ તેની રૂમરૂમા કહેવાથી તેની નાની વયને લીધે તે કદાચ અભિમાની થઈ જાય આ ઉપરથી એમ સમજવાનું નથી કે તેની ભૂયોગ કાદ્યા કરવી અથવા તો તેને વારવાર ઠપકો દેવો આથી તો તે નડોર બની જાય છે ગ્રેમ અને સયમ બન્નેની જરૂર છે ધણી માતૃપિતાથી પુત્રો ડરતા રહે છે, એવી જાનનું માતૃ પિતાનું પુત્રો પ્રત્યેનું વર્તન ધણુ ગોચનીય છે પિતાનું નામ દેતા જાળકના હૃદયમા ગ્રેમ અને પૂજ્યભાવ પ્રકટવો જોઈએ, ત્યા પિતા એટલે ત્રાસજનક વ્યક્તિ એવો ભાવ જ્યા પુત્રના હૃદયમા પ્રકટે એ કેટલી અધમ દશા !

ઓના ગુણુ ખીજને કે તેને પોતાને ન કહેવા ખીજ આગળ ગુણુ કહેવાથી ભોલો તે કહેનારને નિર્વંજ માને છે, અને કાંઈ મનુષ્યને તેની કમોટી કાઢવાનું મન થઈ જાય, તો તેમા લાય આવાનો સંભવ

છે સદ્ગુણોનું પ્રત્યક્ષ વર્ણન કરવાથી કેટલીકવાર તે સ્ત્રી નફટ થઈ જવાનો ભય રહે છે

આ ઉપરની શીખામણ એકદમ વાજખી છે, પણ બધા સચો ગોમા એમજ વર્તવું એમ કહી શકાય નહિ મનુષ્યે પોતાનો નોકર, પુત્ર અને સ્ત્રી કેના પાત્ર છે તેનો વિચાર કરી જેમ યોગ્ય લાગે તેમ વર્તવું

जपिज्ज पियअवयण किज्ज विणओ अ यिज्ज दाणं
परगुण गहणं किज्ज अमुलं मेत वसीकरणं ॥૧૮॥

અર્થ—પ્રિય વચન બેલવું, વિનય કરવો, દાન દેવું, અને પાર-કાના ગુણ ગ્રહણ કરના—આ વર્તીકરણનો અમુક મત્ર છે,

સાવાર્થ—ખીજા મનુષ્યોને વશ કરના અર્થાત્ પોતાના કરી લેવાનો ઉત્તમ માર્ગ આ સ્ત્રોકમા સુચનવામા આપેલો છે વચનની અદર અમૂત તથા ઝેર રહેતું છે, વચનમા મિત્રતા તથા શત્રુતા રહલી છે માટે જો ખીજાને પોતાનો બનાવવો હોય તો ઉત્તમ માર્ગ એ છે કે મનુષ્યે વચનો પ્રિય અને હિનકારી બોનવા કેટલીકવાર મનુષ્યો અમે સ્પષ્ટ વક્તા છીએ, એ બહાના હુકળ ખીજાને નહિ બોનવા યોગ્ય અપ્રિય અને તિરસ્કારભર્યા વચનો સભળાને છે, આમા સત્ય દયાઈ ભય છે, અને તિરસ્કાર પ્રકટ થાય છે તેથી સામો મનુષ્ય શત્રુ બને છે ખીજાને પોતાના બનાવવાનો ખીજો માર્ગ એ છે કે સામાનો વિનય કરવો—સામા પ્રત્યે સમ્ય વર્તન રાખવું અને સામાને પ્રિય લાગે તેવી રીતે તેની સાથે વનવું અન્ય મનુષ્યને મોટું મન રાખી દાન આપવાથી પણ તે આપણો માણસ બને છે દાન લેનારમા દાન આપનાર પ્રત્યે આભારની લાગણી પેદા થાય છે, અને તેથી દાન આપનારનો પોતે કેરી રીતે બદલો વાળી શકે એવો વિચાર પ્રકટે છે, આ રીતે દાન ચેનાર દાન આપનારને વશ થાય છે.

પારકાના ગુણ મહાણ કરવા જેમ તુલ્ય ગુણગ્રાહી છે, બીજાના ગુણની કદર બુઝી શકે છે, તે જરૂર મહાન થશે દરેક મનુષ્યમા ગુણ તેમજ અવગુણ હોય છે. ગુણ દષ્ટિવાળો સર્વના ગુણ તરફજ દષ્ટિ રાખે છે, અને જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે તે ગુણોજ વર્ણવે છે આથી સર્વ કોઈ તેના મિત્ર થાય છે

આ સાધનોનો આશ્રય લેનાર જીવ સર્વને પ્રિય થાય છે, અને સર્વ તેના મિત્ર બને છે

પથાવે જપિજ્ઞઃ સમ્માણિજ્ઞઃ સ્વલોઽવિ લહુ મદ્મહો ॥

મઙ્ગજઃ સપરવિસેસો સયલત્યા તસ્સ સિજ્ઞન્તિ ॥૧૯॥

અર્થ-યોગ્ય સમયે બોલવું, ધણું મનુષ્યોની વચ્ચે ખલ માણસનું પણ માન રાખવું, પોતાનો અને પરનો વિશેષ ભેદ જાણવો, કે જેથી સકલ અર્થની સીદ્ધિ થાય

ભાવાર્થ-બીજાઓ સાથે બોલવામા કયા કયા નિયમોપર ધ્યાન આપવું, તે આ શ્લોકમા બતાવવામા આવ્યું છે કોઈની સાથે બોલવામા કેવો સમય છે, તે વીચારીને બોલવું યોગ્ય વખતે આપેલી સલાહ લાભકારી થાય છે, પણ તેજ સલાહ અયોગ્ય વખતે આપવામા આવે તો શત્રુતા પેદા કરે છે હલકા મનુષ્યને પણ બર સભામા તોડી પાડવો નહિ તેના સંબંધમા બોલવાનું આવે તો તે પણ સમ્યક્તાથી બોલવું. ગમે તેવો હલકો મનુષ્ય હોય, પણ જો તેનું સભામા અપમાન થાય તો તેને ધણું લાગી આવે છે, અને તે સદાનો શત્રુ બને છે માટે કોઈ હલકા મનુષ્યના સંબંધમા બોલવાનો પ્રસંગ આવે તો તે વખતે પણ જીભ ઉપર કાપ્પ રાખી જેટલી તેની ફલીયો હોય તેનો જવાબ આપવો પણ અગત્ય ટીકામા ઉતરી જવું નહિ મનુષ્ય માત્ર જીવને પાત્ર છે, અને તે સંકેષ જણાતો પુરુષ પણ સુધરશે, એવી દૃઃ શક્તિ રાખી બને તો સુધારના પ્રયત્ન કરવો, નહિ તો માન

ધરતુ વળી પોતાની તથા પોતે જેને ઉપદેશ આપવા તૈયાર થયો છે, તેની સ્થિતિનો વિચાર કરવો. આ ભેદભાવ નહિ સમજવાથી ધણા અનર્થો નીપજે છે બાળક આગળ વૈરાગ્યની મોટી વાતો કરનાર ગુરુ કેવો ગણાય ? તેમજ જે કાવ્ય શુ તે સમજતો ન હોય, તેની આગળ અલંકારશાસ્ત્ર કહેવાથી લાભ શો ? માટે પોતાની તથા સામાની સ્થિતિ વિચારી વર્તવું કે બોલવું

મતં તાળ ન પાસે ગમ્મદ્ નહ પરગ્ગદ્દે અઘીષ્ઠ હિ ॥

પઢિષ્ઠતં પાલિજ્ઞદ્ સુકુલીણતં દ્વવદ્ ધર્મ ॥૨૦॥

અર્થ-મત્ર તત્રના માર્ગે ન જવું, તેમજ બીજાને ઘેર ઝોકલા ન જવું, અને અગિકાર કરેલું પાળવું-આ રીતે વર્તવાથી કુલીનતા પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ-દરેક મનુષ્ય કુલીન કહેવરાવના માગે છે કુલીનપણ્ય તેના ગુણોથી આવે છે, જે ગુણો મનુષ્યમા હોય તો તે કુલીન ગણાય, તેમાના કેટલાક ગુણો અહીં વર્ણવવામા આવ્યા છે પ્રથમ તો નેણે મત્ર તત્રમા ન પડવું મત્રો ખરા છે અને યોગ્ય વિધિસર પવિત્ર હૃદયથી અને શબ્દોના યોગ્ય ઉચ્ચારણપૂર્વક જપવામા આવ્યા તો ફળદાતા થાય છે પણ અહીં જે કહેવામા આવ્યું છે તેનો અર્થ એ થાય છે કે આજકાલના મત્રવાદીઓ મોટે ભાગે ધુતારા હોય છે, અને જે મનુષ્યોને એનો છદ્દ પડી જાય છે, તે પુરુષાર્થ કરવો છોડી દધ ક્ષુદ્ર દેવોને તૃપ્ત કરવામા પોતાનો સમય પસાર કરે છે વળી તે ધુતારા મત્રવાદીઓના પ્રસંગમા આવતા અનેક પ્રકારના કુબ્યસનો શીખે છે માટે જે આત્મ માર્ગમા આગળ વધવું હોય તો પવિત્ર જીવન ગાળવું પવિત્ર જીવન ગાળનારાઓને દેવો પણ આવીને નમસ્કાર કરે છે, કોઈના ઘેગ એકલા ન જવું આ સુત્ર કહેવાનો ભાવાર્થ એજ છે કે તે પ્રમાણે ચાલનાર મનુષ્ય ચોરી અને બળીચારથી દુર

રહેશે અને તેને માથે તેવું કાંઈ પણ કલક આવવાનો ભય રહેશે નહિ વળી મનુષ્યે આપેલું વચન પાળવું ધણું મનુષ્યોમા ના કહેવાની હિમ્મત હોતી નથી તેથી તેઓ બધાને હાજી હા કહી વચન આપે છે તે જાણતા હોય છે કે તેમનાથી તે કામ થઈ શકશે નહિ, સદા નામાને રાજી રાખવાને હા પાડે છે, પણ પછીથી પોતાનું વચન પાળી શકતા નથી માટે કાંતો કોઈનું કામ માથે ન લેવું, અથવા કોઈપણ પ્રકારનું વચન ન આપવું, અને કામ માથે લીધું હોય અથવા વચન આપ્યું હોય તો ગમે તે જોખમે અનેક સકટે વેડીને-પણ તે કરવા કમર કસી તૈયાર થવું આવા ગુણો ધરાવનાર ખરો કુલીન કહેવાય છે.

મુજહ મુજાવિજ્જહ પુત્તિજ્જ મળોગય કહિજ્જ સય ॥

દિજ્જહ લિજ્જહ ઉચિઅહિજ્જહ જહ ધિર પિમ્મ ॥૨૧॥

અર્થ-જો પ્રેમને સ્થિર રાખવા ઇચ્છા હોય તો આપણે પ્રિયજનને ત્યાં જમવું અને આપણે ત્યાં તેને જમાડવો તેના મનનો ભાવ પુછવો, અને આપણો વિચાર કહેવો તથા ઉચિત વસ્તુ દેવી અને લેવી

ભાવાર્થ—આ જગત શાથી દુખી છે ? પ્રેમના અભાવે મનુષ્યને ધણું ખુશમતીઆ મળે છે, પણ સાચો મિત્ર મળવો ધણું મુશ્કેલ છે નાણા મુકવાને પેટી મળે છે, પણ વાત મુકવાને મિત્રનું હૃદય મળતું નથી. ધણું મનુષ્યો સાચા-વફાદાર મિત્રના અભાવે અનેક સુખના સાધનો હોવા છતાં દુખી જણાય છે જગતના વ્યવહારમા તેમજ આધ્યાત્મિક માર્ગમા જેને આવો મિત્ર મળ્યો હોય છે, તેને ખરેખર સુખી મનુષ્ય ગણવો આવો મિત્ર જે પૂર્વના પુણ્યોદયે આપણને મળ્યો હોય તો તે મિત્રતા જાળવી રાખવી. ગમે તેટલો ભોગ આપવો પડે, પણ તે મિત્રના તૂટે તેવું કંઈ પણ કરવું નહિ. હવે આવી મૈત્રી નભાવવા માટે આ શ્લોકમા કેટલાક નિયમો આપવામા આવ્યા છે,

(૧) આપણે તેને ત્યાં જમવા જવું, અને આપણે ત્યાં તેને જમાડવો સહભોજન એ પણ હૃદયની લાગણી પ્રકટ કરવાનું એક ઉત્તમ સાધન છે માટે એવા પ્રસંગો શોધવા-તેનો લાભ આપવો અને લેવો

(૨) મિત્રના મનમાં કાંઈ ચિંતા હોય તો તે પુછીને જાણવી અને તે દૂર કરવા બનતો પ્રયત્ન કરવો તેના શુભ કાર્યમાં તેને પ્રોત્સાહન આપવું મનુષ્યને મિત્રની હુકુમી ધણી બળ મળે છે, અને હૃદયનો ભાર ઓઝો થાય છે વળી પોતે પણ પોતાના જે કાંઈ પ્રશ્નો હોય તે મિત્રને જણાવે, અો તેની સમાહ પુછે વિના સ કાંચે તે પોતાના હૃદયગત ભાવ મિત્રને જણાવે

(૩) ઉચિત વસ્તુ લેવી અને દેવી. એક બીજાને વસ્તુઓ આપવી લેવી સ્વાર્થનો વિચાર કર્યા વિના મિત્રનું કંઈપણ કરવું અમુક મને આટલી મદદ કરી, માટે મારે આટલી કરવી, એવી ગણતરી એ મિત્રતા નહિ પણ બેપારી સોદા જણાવે.

જીવે પરસ્પર ઉપકારી છે, અને એક બીજાને આધારે ઠકી રહેલા છે, માટે આપવું અને લેવું એ કુદરતનો ક્રમ છે. પણ જીવ જન્મ આગળ વધે છે-પ્રવૃત્તિ માર્ગ પરથી નિવૃત્તિ માર્ગ પર આવે છે, તેમ લેવા કરતા આપવું એ તેનો ધર્મ અને છે માટે હમેશા આપવાને તૈયાર રહેવું આ શ્લોકમાં ઉચિત વસ્તુ આપવી તથા લેવી એ શુદ્ધ વાપરવાનો હેતુ એ છે કે મિત્ર તરફથી અયોગ્ય વસ્તુ અથવા અયોગ્ય કાર્યની માગણી કરવામાં આવે ત્યારે વિવેક વાપરી શાંતિથી તેની અયોગ્યતા તેને સમજાવી. મિત્રનું લક્ષણ આપતા ભર્તૃહરિ જણાવે છે કે

પાપાન્નિષ્ઠારચતિ યોજયતે દ્વિતાય
યુક્તં ચ યુદ્ધતિ દુષ્ટાન્ પ્રકટી કરોતિ

આપદ્મતં ન જહાતિ દદાતિ કાલે
સન્મિત્ર લક્ષણ મિદં પ્રવદન્તિ સન્તઃ ॥

નન્ત પુરૂષો સન્મિત્રનુ સક્ષણ આપતા જણાવે છે કે સારો મિત્ર પાપ કર્મ કરતા રોકે છે, શુભ કાર્યમાં જોડે છે, છુપી વાત છાની રાખે છે, ગુણોને પ્રકટ કરે છે દુષ્કર્મ વખતે ત્યાગ કરતો નથી અને યોગ્યકાળે યોગ્ય મદદ આપે છે

કો વિ ન અવમન્નિજ્જહ ન ચ ગવિજ્જહ ગુણેહિ નિઅપ્પહિ
ન વિમ્હઓ વહિજ્જહ વહુરયણા જેણિમા પુહવી ॥૨૨॥

અર્થ —કોઈનું અપમાન ન કરવું, વળી પોતાના ગુણોનો ગર્વ ન કરવો, અને કોઈ પણ બાબતથી વિસ્મય ન પામવો, કારણકે આ પૃથ્વી બહુ રત્ન વાળી છે

ભાવાર્થ —આ જગતમાં અનેક રત્નો પડ્યા છે પણ આપણે તે જોઈ શકતા નથી જગતમાં માની, પવિત્ર, ઉદાર અને પરમાર્થ ભોગ આપનારા અનેક જીવો હોય છે. પણ તે ધણીવાર આપણી દૃષ્ટિએ પડતા નથી, તેનું મુખ્ય કારણ તો એ હોય છે કે તેના મનુષ્યોની કદર યુગવાની આપણામાં શક્તિ હોતી નથી જેનામાં અમુક ગુણો કેટલેક અંશે ખીલેલા હોય તે મનુષ્યજ ખીજમાં વિશેષ અંશે ખીલેલા તે ગુણોને જોઈ શકે છે—તેની મહત્તા સમજી શકે છે દરેક મનુષ્યમાં શુભ તથા અશુભ તત્ત્વો રહેલા હોય છે હવે આપણે શુભ દર્શી બની દરેકમાં શુભ તત્ત્વ શું છે, તે જોવા પ્રયત્ન કરીએ તો જરૂર તેનામાં રહેલા શુભ ગુણો આપણી દૃષ્ટિએ પડ્યા વિના રહેશે નહિ તેવીજ રીતે અશુભદર્શી જીવ સર્વત્ર કાળી બાળુજ નુએ છે જે આપણે જગતમાં રહેલા રત્ન જેવા પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓને શોધવા હોય તો ગુણાનુસારી શુભદર્શી બનવું અને તે સાથે આ સ્લોકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કોઈનું પણ અપમાન ન કરવું, કારણકે અમુક

અજાણ્યા પુરૂષનું આપણે અપમાન કરી બેસીએ, પણ પા'ગળથી તેના ગુણ જાણવામા આવતા આપણને પસ્તાવાનું કાગળ બને, અને થયેલી ભુલ સુધરતી મુશ્કેલ પડે વળી પોતાના ગુણ વિષે અભિમાન ધારણ ન કરવું અભિમાની મનુષ્ય સારા પુરૂષોના સંબંધમા આવી શકતો નથી પોતાનું મહત્ત્વ ઘટગે, એવા ભયથી તે કોઈ વિશેષ જ્ઞાનીને પોતાની શકાઓ પુછી શકતો નથી, અને પોતાના માની લીધેલા સર્વગુણના ભ્રમથી આગળ વધી શકતો નથી કહ્યું છે કે

લઘુતાસે પ્રભુતા મીલે, પ્રભુતાસે પ્રભુ દૂર;
કીડી હા મીસરી ચુગે, ગજશિર ડાલે ધુલ.

- વળી કોઈ પણ આત્મતા વિસ્મય ન બતાવવો કોઈ પણ નવી વસ્તુ સામળવામા આવે ત્યારે મનુષ્ય આશ્ચર્ય બતાવે છે અને માને છે કે જરૂર તેમા કોઈ હશે પણ આ જૂન છે ધણીવાર નવીન આવતો મત્યપૂર્ણ પણ હોય, માટે કોઈપણ આત્મતા વિસ્મય નહિ બામતા તેના ગુણુદોષ તપાસવા, અને જે આવત ગુણુવાળી લાગે, તે ગમે તેણે કહી હોય, ગઈ કાલેજ કહી હોય, છતાં તે સ્વીકારવા તૈયાર રહેવું જગતમા કાઈ કાઈ નવીન આવતો ખુશી થતી જાય છે, સત્યના નીતિ સંસ્કૃતિ પ્રગટ થતા જાય છે, માટે આખ કાલ તથા મનને ખુલ્લા રાખવા, અને વિસ્મય નહિ પામતા તેને તપાસવા, અને યોગ્ય લાગે તો પુર્વ નિર્ણયોને દૂર કરી તે સ્વીકારતા જરા પણ આચકો ખાવો નહિ આવી રીતે વર્તવાથીજ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે, અને મહાન પુરૂષો તથા મહાન સત્યોના સંબંધમા આવાય છે

આરમિજ્જહ લહુઅં કિજ્જહ કક્કમહંતમં વિ પટ્થા
ન ચ ઉક્કરિ સો કિજ્જહ લખ્ખમ્ ગુરુઅત્તળં જેણ ॥૨૩॥

અર્થ—પ્રથમ લઘુ નાનું કામ આરંભ કરવું, પછીથી મોટું કાર્ય કરવું, પણ ઉત્કર્ષ ન કરવો, આ રીતે કરવાથી ખરી મહત્તા પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ—વ્યવહાર કુશળતા તથા મનુષ્ય સ્વભાવનું ઉંડું જ્ઞાન ધરાવનાર આ સ્તોકના લેખક જણાવે છે કે મનુષ્યે પ્રથમ નાના કામથી શરૂઆત કરી, મનુષ્ય પોતાનો આદર્શ ઉચ્ચે રાખે, પણ શરૂઆત નીચલા પગથીઆથી કરી, જે મનુષ્ય એકદમ મૂઠ્ઠા કામ ઉપાડે છે, તે ધણીવાર નિષ્ફળ જાય છે, ત્યારે નિગશા પ્રકટે છે, અને પછી તેનામા નાનું સરખું પણ કામ કરવાની હિમત જતી રહે છે, દુધનો દાઝેયો હાથ પણ ટુકીને પીએ, એવી તેની સ્થિતિ થાય છે માટે અહીં કહેવામા આવ્યું છે કે નાના કામથી શરૂઆત કરો. જ્યારે મનુષ્ય કોઇપણ નાનું કામ સફળતાથી કરી શકે છે, ત્યારે તેને પોતાની શક્તિમા વિશ્વાસ આવે છે, તેનામા સ્ફુર્તિ આવે છે, અને તેનાથીજ જરા મોટું કામ કરવાને તે તત્પર બને છે, તે જગાં મોટું કામ કરતા વિશેષ મોટું કામ કરવાને ચોગ્ય થતો જાય છે આ રીતે છેવટે મોટા મોટા કાર્યો કરવાને તે લાયક બને છે

ધર્મ માર્ગમા પણ પગથિએ પગથિએ ચડનારને પાછા પડવાનો ભય રહેતો નથી પ્રથમ જીવ માર્ગાનુસારી બને છે, માર્ગાનુસારીને લગતા ૩૫ ગુણો ૧૦૧ કર્યા પછી તે શ્રાવક પદને લાયક થાય છે. શ્રાવકના ૨૧ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી તે વ્રતધારી શ્રાવક થઇ પાત્ર અણુન તથા બીજા સાન વ્રતો ધારણ કરે છે. તે પછી તે દીક્ષાને વારને તત્પર થાય છે, અને દીક્ષામા પણ વિવિધ પગથીયા ચઢી અનુક્રમે પન્યામ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય વગેરે થાય છે કોઇ પરાક્રમી જીવ હોય તે કેટલાક પગથિયા થોડા સમયમા જોળગી જાય, વળી સામાન્યક્રમ પ્રમાણે મનુષ્ય ઉત્તરોત્તર આગળ વધે તો તે ગબડી પડતો નથી, અને ધીમે ધીમે ઉચ્ચે ચઢી શકે છે.

ખીછ બાખત આ શ્લોકમા એ જણાવવામા આવી છે કે મનુષ્યે કંઈક ન કરવો, તેનો અર્થ એ થાય છે કે પોતે કરેલા કાર્યો અથવા મેળવેલ જ્ઞાન કે સંપત્તિની જ્યા ત્યા પ્રશ્ન સા સ્વમુખે ન કર્યા કરવી, કારણકે જ્યારે મનુષ્ય તેવી પ્રશ્ન સા કરવા લાગે છે, ત્યારે પછી તે આગળ વધી શકતો નથી તે હવે ભુતકાળમા રમ્યા કંઈ છે વર્તમાન મા એવા કાર્યો કરતો નથી કે જેવી ભવિષ્યમા તેને આનંદ થાય, માટે પોતાની બરાબ નહિ ગાતા શુભ માર્ગમા-શુભ કાર્યોમા આગળ ને આગળ વંચાજ કરવું શ્રી આનંદધનશ લખે છે કે ગુભ કામમા પ્રવ્રતિ કરતા જરા પણ થાકવું નહિ

સાદ્ગ્રહ પરમપ્પા અપ્પસમાણો મણિગ્રહ પરો ॥

કિન્નર ન રાગદોસો છિન્નિગ્રહ તેણ સંસારો ॥૨૪॥

અર્થ-પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું, પોતાના સમાન પરને-મીઠને ગણવો, રાગદોષ ન કરવા, આ રીતે વર્તવાથી મનુષ્ય સંસારને છોડે-મુક્તિ મેળવે છે.

લાવાર્થ-હવે આ પુસ્તકને સમાપ્ત કરતા અચકાર સંસારનો છેડ કરવાની-મુક્તિ પામવાની કૃત્તી આપણને ત્રણ વાક્યોમા જણાવે છે મુક્તિનો માર્ગ તો દુઝો છે, પણ તે સમજવાની અને સમજીને તે પમાણે વર્તવાની ખાસ આવશ્યકતા છે પ્રથમ એ કહેવામા આવ્યું કે પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું. કુદરતનો એવો નિયમ છે કે મનુષ્ય જેનું ધ્યાન કરે છે, તેવો તે થાય છે પવિત્રતાનું ધ્યાન કરવાથી પવિત્ર થવાય છે અને વિષયનું ધ્યાન કરવાથી વિષયી થવાય છે તેજ રીતે પરમાત્માના ગુણનું સ્વરૂપ વારંવાર ચિંતન કરવાથી પોતાનામા રહેલા પરમાત્માના ગુણો પ્રકટ થતા જાય છે. અને હૃદય જીવન ગાગવાનું કામ સ્વાભાવિક બનતું જાય છે. ખીજો માર્ગ એ કહેવામા આવ્યો છે કે મનુષ્યે ખીજીને પોતાના તુલ્ય ગણવા. કહ્યું છે કે-

इष्टाप्यथात्मनो प्राणाः भुतानामपि ते तथा
आत्मौ पम्येन न भुतेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ॥

જેના પોતાના પ્રાણ-પોતાનો જીવ પોતાને વ્હાસો છે, તેની રીતે દરેકને પોતાનો જીવ વ્હાસો છે આ પ્રમાણે પોતાની સાથે ખીજને સરખાવીને સાધુ પુરુષો ખીજ પ્રત્યે દયાભાવ બતાવે છે

મનુષ્ય સ્વાર્થથી અજ્ઞાનથી સ્વહિત સાધવા જતા ખીજનું કેટલું અહિત કરી બેસે છે, તેનું તેને ભાન રહેતું નથી, પણ આત્મભાગનો અભ્યાસી જીવ ખીજ જીવોને પણ પોતાના તુલ્ય ગણી ખીજઓ પ્રત્યે પ્રેમ, અનુકંપા, દયાભાવ બતાવે છે, એટલુંજ નહિ પણ તે દયાભાવને દયાના કાર્યોરૂપે પ્રકટ કરે છે

ત્રીજી બામત એ જણાવવામા આવી કે મુમુક્ષુ જીવે રાગદ્વેષને તથા દ્વેષ પ્રિય વસ્તુ અથવા મનુષ્ય ઉપર રાગ થાય અને અપ્રિય વસ્તુ અથવા મનુષ્ય પ્રત્યે દ્વેષ થાય એ મનુષ્યનો સ્વાભાવિક ગુણ છે પણ જ્ઞાની પુરુષ વસ્તુનું સ્વરૂપ યથાર્થ મમજો છે તેથી તે સમતોષ વૃત્તિ ઝાળી શકે છે, રાગની વસ્તુઓ પણ સમય જતા નાશ પામશે તેમ સમજી તેમા મોહ પામી જતો નથી, તેમજ અપ્રિય લાગતી વસ્તુઓ પણ મરદા ટકવાતી નથી, એમ સમજી તેથી ખિન્ન પામતો નથી તે શ્રીમદ્ કર્પૂરચંદ્ર સાથે વિચારે છે કે -

विनाशी पुद्गल इशा, अविनाशी तु -आप,
आपो आप विचारतां भिरे पूछ्य अइ पाप

આ પુદ્ગલની વસ્તુઓ-જગતની ચીજો સર્વ નાશ પામવાવાળી છે ફક્ત તું-પોતે-આત્માજ અવિનાશી છે, મારે તારા આત્માનું સ્વરૂપ વિચાર, એટલે પૂછ્ય અને પાપ ચાલ્યા જશે, અને તું અનંત શાંતિનો ભોક્તા થઈશ.

વળી બ્યા સુધી મનુષ્ય દરેક જીવને ખદારની દ્રષ્ટિથી જુઓ છે, ત્યાં સુધી તેને રાગદ્વેષ થાય છે, પણ જો તેના આત્મા બળી નજર કરે તો આત્મા તો સદા શુદ્ધ નિર્વિકારી અને આનંદ સ્વરૂપ છે તેથી તે આત્મા પ્રત્યે તેના હૃદયમાં સ્વામાવિક પ્રેમ જાગે છે, અને પોતે પણ તેવું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરના પ્રેરાય છે હવે અન્યકાર આ પુસ્તકનો ઉપસહાર કરતા લખે છે કે -

ઉવપસ રયણ માલ જો પવ ઠવઈ સુદુ નિઅકંઠે
સો નર સિવસુહલત્થીવત્થયલે રમઈ સત્થાઈ ॥૨૫॥
પઅ પડમ જિણેસરસુરિ વયણગુંફ રમ્મિઅં વહુ
મઘ્વ જણો કંઠ ગય ત્રિહલ ઉવપસ માલમિણ ॥૨૬॥

અર્થ-આ પ્રમાણે આ ઉપદેશ રત્નમાલાને જે મનુષ્ય પોતાના કંઠમાં સારી રીતે ધારણ કરે છે, તે નર શિવસુખરૂપી લક્ષ્મીના હૃદયમાં સદા રમે છે

આ પ્રમાણે પદ્મજનેશ્વર સરિતા વચનની રચનાએ કરીને રમણીય એવી આ વિસ્તારાળી ઉપદેશ રત્નમાળા બંધ જીવોના કંઠને સદા શોભાવે.

મૌનનો પ્રભાવ.

જગતની દોડધામ, ઉતાવળ, અને ઘોષાટમા આપણે એટલા બધા ગરક થઇ ગયા છીએ કે મૌનને વાસ્તે આપણને જરા પણ સમય નથી મૌનમા અવાજ કરતા વિશેષ મહત્ત્વ રહેતું છે, તેનો આપણને ખીલકુલ અનુભવ નથી મનુષ્ય પોતાની વૃત્તિઓ, પોતાના વિચારો સાકાર કરવાને બહુજ આતુર હોય છે, જગતના એકાતવાસના, પર્વતના શિખરના, ઝગણના અને એવા શાન પ્રદેશોના મૌનમા જે ગભિરતા અને ભવ્યતા રહેલી છે, તેની-નિઃતર શહેરની ધમાતવાળી પ્રવૃત્તિમા રમનારાઓને કયાંયી ખમર હોય ?

જેઓ વિચર રહિત છે, અને જેઓની ભાવનાઓ ઉચે ઉડી શકે તેવી હોતી નથી, તેઓ તો બહારના ઘોષાટગી અજાણ જાય છે પણ જેઓ વિચારશીલ છે, અને ભારનાવાદી છે, તેઓ તો મૌનના પ્રશમક હોય છે અતર શાંતિ મેળવવાને ઉમદા આગ્રિવાળા પુરુષોએ ધણીવાર બહારના શાન પ્રદેશોનો આશ્રય લીધો છે એના આપણને ધણા પુગવા મળી આવે છે

જગતના વણુ જીવોને મૌન પસંદ નથી, કારણ કે જેઓ અપવિત્ર છે, અને જેઓના વિચારો સ્વાધીન નથી, તેઓ તો પોતાના હૃદય તરફ દૃષ્ટિ નાખી શકતા નથી તેઓને જગતની ધમાત અને બહારની પ્રવૃત્તિઓ મહુ ચંચિકર લાગે છે, કારણ કે તેથી આતરની શાંતિ દમાઇ જાય છે, અને તેઓ આતર શાંતિ-મૌનથી બહુજ ડરે છે કેદી ભોકોને એકાતવાસની સજ્જ આ કારણથીજ બહુ ત્રાસદાયક લાગે છે તેઓ એકાતવાસની સજ્જ ભોગવવા કરતા ખીન્નુ સખત કામ કરવા ખુશી જતાવે છે, પણ જેઓ પવિત્ર છે, જેઓના વિકારો સ્વાધીન છે, તેઓ તો એકાતવાસ અને મૌનજ પસંદ કરે છે, કે જ્યાં તેઓ પોતાના સ્વરૂપ વિષે, પોતાના સ્વભાવ વિષે, અને પોતાના

શુભ દોષ વિષે બરાબર ચિંતન કરી શકે તેઓ બાહ્ય શાંતિને ચ્હાય છે, કારણ કે તે તેમના આત્મિક વિકાસને વશ કરવામાં મદદગાર થાય છે.

જેમ જેમ મનુષ્ય આત્મિક શાંતિ રાખવાને સમર્થ થતો જાય છે, તેમ તેમ તેના પોતાનામાં કોઈ નવી શક્તિ આવતી હોય, એવું તેને ખાતર થાય છે, અને આ શક્તિ તે તેના બોલેલા શબ્દો કરતાં પણ વિશેષ પ્રબળ હોય, અને વધારે ઉચ્ચ પ્રકારની હોય એમ તેને લાગવા માડે છે. મનુષ્યો મૌન રાખી શકતા નથી, કારણ કે તે પોતાનું હૃદય-અહંકાર દર્શાવવા લાગે છે. દરેક બાળકમાં પોતાનું અસ્તિત્વ પ્રદર્શિત કરવાનો તેમનો સ્વભાવ થઈ ગયો છે. માટે જેઓ પોતાના હૃદયને-અહંકારને દાખવા માગતા હોય તેઓજ આ મૌન ધારણ કરી શકે. વાળીનો સયમ અતિ કઠણ છે. કોઈ પણ વાત ચાલતી હોય ત્યારે આપણે અભિપ્રાય દર્શાવવાને આપણે ધ્યાન આપીને હોઈએ છીએ. બીજા મનુષ્યનું વચન પુરૂ સાંભળવા પૂર્વે તે આપણે આપણે અભિપ્રાય પ્રકટ કરી દઈએ છીએ.

જે ખરો જાની પુરૂષ છે તે તે પોતાના શત્રુની સાથે પણ દીલમોટી ગમી શકે છે. જ્યારે તેના શત્રુઓ તેના પર ગાળોનો વરસાદ વરસાવે અથવા તેની નિંદા કરે છે ત્યારે તેના જવાબમાં એક પણ અક્ષર બોલતો નથી. કારણ કે તે જાણે છે કે તેઓ તેઓના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તે છે.

એક મહાન કવિના કોઈ કાવ્ય ઉપર ભારે ટીકા કરવામાં આવી હતી તે વાંચ્યા પછી તેણે પોતાના એક મિત્ર આગળ કહ્યું, “તેઓ તેમના દૃષ્ટિબિદ્યથી ખરા છે.” આ પ્રમાણે ખરો જાની પુરૂષ પોતાના દૃષ્ટિબિદ્ય વાસ્તે બીજાઓ જોડે યુદ્ધમાં ઉતરતો નથી, પણ તે સામાન્ય પોતાના શત્રુના પણ દૃષ્ટિબિદ્યને ઉદ્ધાર ભાવથી સમજી શકે છે, આથી તે અનેક પ્રકારના માનસિક ઉદ્વેગ અને દુઃખથી બચે છે. તે પોતાના શત્રુને સામાન્ય ધર્મને નહિ પણ સામાન્યતા વિના જીતે છે. યુદ્ધથી

નહિ પણ ગ્રેમથી તે જીત મેળવે છે, જ્યારે તેની નિદ્રા કરવામા આવી હોય, તેને હેરાન કરવામા આવ્યો હોય, અથવા તેની હાસી કરવામા આવી હોય, તે વખતે જે મૌન ધારણ કરે છે, તે મૌનમાજ તેનો પ્રેમ પૂર્ણ જોશથી પ્રકટી નીકળે છે

વાતો કરવી અને ઘોઘાટ કરવો એ કામ સરલ છે, સામા થવું અને કજીઓ કરવો એ પણ એટલું જ સ્વાભાવિક છે દરેક ગુલામ પણ તેમ ક્રી શકે દરેક જગતી પણ પણ તે કામ કરી શકે આ ઉપરથી ખરા બળતુ માપ નીકળતુ નથી આ ઉપરથી કદાચ મનુષ્યમા પન્થગજ કેટલું છે, તેનો ખ્યાલ આવી શકે, પણ શાન અને જીતે દ્રિય થવું, ઉપકેરે તેવા પ્રસંગોમા પણ મૌન ધારણ કરવું, આ અપૂર્વ આનંદ ગાના-અનુષ્ઠન વિકાસના-પ્રમણ પુરાવા છે

આ મૌનનો એટલો જઘો પ્રભાવ છે કે તે મૌન ધારણ કરનારમા બળ અને શાંતિ આવે છે, એટલું જ નહિ પણ તેની સાથે સઅધમા આવનારા મનુષ્યને પણ તે બળ અને શાંતિનો ઝેટકે અશે અનુભવ થાય છે.

આ મૌનનો પ્રભાવ બતાવવાને કોઈ પણ જાતનો પ્રયત્ન કરવામા ન આવે તે છતાં પણ જે જ્ઞાન અને નિરહકારપણાથી તે ઉદ્ભવે છે, તે તો તેનામા વિદ્યમાન હોય છે તેથી આત્મજ્ઞાની અને મૌની પુરૂષના સઅધમા આવનાર મનુષ્યો પર તે વ્યક્તિની અસર થયા વિના ગહેતી નથી તે મનુષ્યો પણ તેની સમીપમા રહીને શાંતિ અને સુખ અનુભવે છે.

સારા શખ્દો મનુષ્યના હૃદયમા પ્રવેશ પામી તેને સારા કામ કરવા પ્રેરે છે, પણ પ્રેમ અને જ્ઞાનપૂર્ણ મૌન તો છેક ભીતરમા પ્રવેશ કરે છે કારણ કે તેથી મનુષ્યને પૃથ્વી ઉપર વસવા છતાં સ્વર્ગીય જ્ઞાતિનો અનુભવ થાય છે.

શ્રી મણિલાલ નાથલાલ દોશી
ના સચન સામ્રાજ્ય પુસ્તકભાષી.

આનંદનો સંદેશો સદા આનંદમાં રહો.

બાહ્ય ક્ષણિક સુખ કે આનંદ આપી પરણામે
દુઃખ આપનારી વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ પાછળ
આખું જીવન ઘસી નાખવું તે કરતાં
અંતરના સાચા અને અખંડ

— સુખ અને આનંદ. —

ની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરતા થાઓ.
એ માટે સાદામાં સાદા સરળ માર્ગ જાણવા હોય તો
આનંદનું સાહિત્ય

માત્ર બાર આનાની પોણી ટીકીટ મેકલી મંગાવી લ્યો
અનેક ધાર્મિક પુસ્તકોમાંનો સાર—શાંતિ, સતોષ
સત્ય, ન્યાય, નીતિ સદાચારના ઉત્તમ અને સરળ
માર્ગો વાંચી જેટલે અંશે વર્તનમાં મુકશે તેટલે
અંશે તમે જરૂર સુખ અને આનંદ અનુભવશો.

પ્રસિદ્ધકર્તા:—

આનંદ.

કે સાગરકાંઠા બોર્ડિંગ હાઉસ સુમ્માદેવી
પોસ્ટ પાછળ—મુંબઈ ન. ૨.

નફો ધાર્મિક જ્ઞાન પ્રચારમાં વપરાય છે.

સફળતા અને જ્ઞાન

ब्रह्मी.

પૈસાથી મળતુ સુખ કશુંક છે
 પૈસો—એ લોભને વધારે છે
 પૈસો એ અભિમાની બનાવે છે.
 પૈસાપરનો પ્રેમ એ મનુષ્યને
 અર્થાત બનાવી તેની પ્રાપ્તિ માટે
 દાડધામ ફરવે છે.

પૈસાનો અતિલોભ, મનુષ્યને અનેક
કુકર્મો કરાવી, અસત્ય એન્ધાવ
અનીતિ અને દુરાચારને રસને દોરી
મથ છે.

ચૈસાનો લોભ સગા સબધીમા
 વેર વિરોધ અને કુસબ કરાવનાર
 મુખ્ય સાધનરૂપ છે.

પૈસાનો પ્રેમ સ્વાર્થો બનાવે છે

પૈસો બાહ્ય સુખ આપી શકે છે
વળી તે જતા દુખ ઉત્પન્ન થાય છે
અને ખરચા પુટે છે. .

આર્યજ્ઞાન અને બક્ષિતના આધારેપ આ દેહને, ચોખ્ખા-તેમજ
પરમાર્થી કર્મ કરેલા પુરુષી શરીરોએ સુખર છે. એથી વધારે
સમય-સક્રિય જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ચેતનાથી જેલનું કુખ-આવેલો સુખરો

514.

જ્ઞાનથી મળતુ સુખ અખંડકં.
 જ્ઞાન એ સતોતીવ્રતા શીખવે છે.
 જ્ઞાન એ નમ્ર બનતાં શીખવે છે
 જ્ઞાનપરનો પ્રેમ એ મનુષ્યને
 શાન્ત બનાવી ને વશને ને.અમે
 તે પર સતોત રાખતા શીખવે છે.

જ્ઞાન એ મનુષ્યને દુઃખોમાંથી
બચાવી લઈ, સત્ય ન્યાય નીતિ
અને સદ્વ્યારને પથે લઈ જઈ
સુખી બનાવે છે,

જાનની પ્રાપ્તી સ્નેહીઆના સુખને
ખાટે પોતે દુખ વેઠીને પ્રજ્ઞ
તેમના તરફ પ્રેમ તથા લાગણી
રાખવાનું શીખવે છે.

તાન ઝો થોડાભાંથી પણ મોડું
ખીંચવે આપતાં ક્રીચવે છે.

રાત અતરુ સાચુ સુખ આપે
છે વળી તે પ્રાપ્ત થઈ તેને જમ
આપના જાગૃતિ તેને જમવું જોઈએ.

